

PINTÉR ZOLTÁN ÁRPÁD

Kun emlékhelyek a Kárpát-medencében

Lektorálta:

DR. HABIL. BARTA RÓBERT PHD.

Tanszékvezető egyetemi docens

Debreceni Egyetem

Történelmi Intézet - Egyetemes Történelmi Tanszék

ISBN 978-963-12-1726-1

Karcag, 2015.

Tisztelt Olvasó!

Az emlékezet olyan, mint egy mély kút, amelyből tiszta vizet meríthetünk mindennapjainkban, vagy messzire vezető utunk során. A kutakat, az emlékezetet tisztán kell tartanunk; óvnunk kell, hogy ne kerüljön bele szennyeződések, vize ne legyen zavaros.

Ilyen tiszta pusztai kutak a kun emlékhelyek, amelyek az élő hagyomány és az írott történelmi források mellett felélnélik emlékezetünket, felfrissítik lelkünket, megelevenítik múltunkat.

A múltidéző kun emlékhelyek egyúttal a jövőbe is utat mutatnak. Életünkkel, személyes sorsunkkal, közösségeink kibontakozásával, gyarapodásával, boldogulásával, helyreállított és újonnan létrehozott értékeinkkel, dolgos hétköznapjainkkal mi magunk is kutakat ásunk, új forrásokra bukkanunk, amelyek mentén az utánunk jövők kútról-kútra járva egyre messzebb és messzebb juthatnak el az elődök munkájának köszönhetően.

Jó szívvel ajánlom a tisztelt olvasó figyelmébe a *Kun emlékhelyek a Kárpát-medencében* című kiadványt. Köszönet mindazoknak, akik ezt az igényes művet a kezünkbe adták.

A Kunszövetség hiánypótló műve segít minket, hogy emlékhelyről-emlékhelyre járva éltsük hagyományainkat, történelmi emlékezetünket, a kunok örökségét, amelyre minden magyar ember büszke lehet itt a Kárpát-medencében vagy bárhol a világban.

Merítsenek bátran erőt e kutak forrásából, az emlékhelyek páratlan gazdagságából!

Dr. Fazekas Sándor
Földművelésügyi miniszter

Dear Reader!

Memory is like a deep well from which one can draw clear water throughout one's everyday life and throughout one's journey to distant places. These wells must be kept clear, protected from contamination and their waters kept pure.

Such pure wells are reminiscent of our historical Cumanian sites, bringing life to our traditions and our written history, as well as refreshing our memories, our soul and our glimpses into our past.

These historical Cumanian sites also provide guidance for our future. With our lives, with our personal fate, with the development, growth and success of our communities, with our restored and freshly-created values, with our everyday hard work we also dig wells and find new springs, and those who come after us can progress still further by proceeding from well to well thanks to the work of their predecessors.

I wholeheartedly recommend the publication titled „*The Cumanian Sites in The Carpathian Basin*” to the honourable Reader. Thanks go out to those, who provided us with writing of such a high standard.

This subject has not been covered before, the writing of the Cumanian Association helps us, by guiding us from site to site, to cherish our traditions, refresh memories of our history, and the Cumanian heritage, to which every Hungarian in the Carpathian Basin and in the world can be proud.

Take courage from these wells and from the unique wealth of the sites!

Dr. Sándor Fazekas
Minister of Agriculture

Приветственное слово

Уважаемый читатель!

Омут памяти можно сравнить с глубоким колодцем, из которого мы ежедневно черпаем живительную влагу на долгой дороге нашей жизни.

Эти колодцы памяти мы должны держать в чистоте. Мы должны беречь их, защищая от различных загрязнений. Вода в колодцах памяти не должна быть мутной!

Такими чистыми, незагрязненными колодцами считаются Куманские памятные места. Сохранившиеся живые традиции и исторические письменные источники оживляют нашу память, освежают человеческую душу, воссоздают наше прошлое.

Куманские памятные места, одновременно с этим, указывают нам дорогу в будущее. В течение жизни, своей личной судьбой, развитием, ростом и преуспеванием нашего общества, восстановленными и затем вновь созданными нашими ценностями, своими трудолюбивыми буднями, мы сами копаем эти колодцы и случайно сталкиваемся с новыми источниками. Наши потомки, исходя из опыта предков, переходя от колодца к колодцу, смогут достигнуть новых высот, продвигаясь все дальше и дальше...

С замиранием сердца, предлагаю издание «Куманские памятные места в Карпатском бассейне» во внимание уважаемого читателя.

Хочу выразить огромную благодарность, всем, кто дал нам возможность собрать материал для этого, крайне требовательного произведения.

Посещая памятные места от места к месту, данное издание Куманского Союза, дает нам возможность поддерживать наши традиции, сохранить обычаи нашего народа. Издание поможет нам сохранить историческую память, наследство куманов – которыми может гордиться каждый венгерский человек, как здесь, в Карпатском бассейне, так и в любой точке мира.

Смело черпайте силы из источников памяти и беспримерного богатства Куманских памятных мест!

*Др. Фазекаш Шандор
Министр сельского хозяйства*

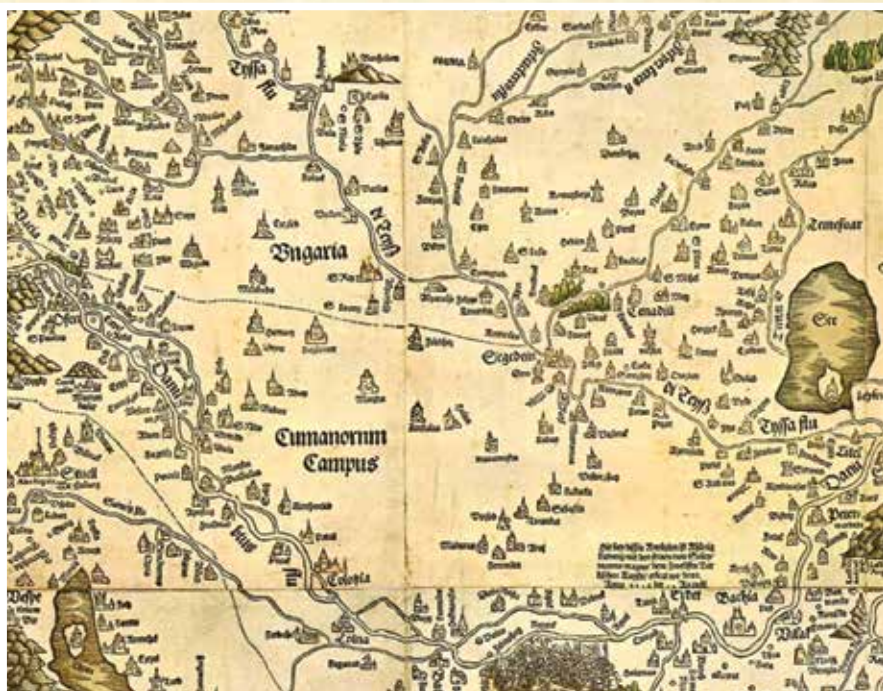

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS	9
2. CSATÁK HELYSZÍNEI ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK	15
2.1. Cserhalmi csata emlékműve	15
2.2. Hód-tavi csata emlékműve	18
2.3. A Radnai-hágó	20
3. RÉGÉSZETI FELTÁRÁSOK	23
3.1. A Karcag-orgondaszentmiklósi kun szállástemető	23
3.2. Csengelei kun elkelő lovassírja	24
4. KUNHALMOK	25
4.1. Általános jellemzők	25
4.2. A Kis- és Nagykunság nevezetesebb kunhalmjai	26
4.2.1. Gergely-halom	26
4.2.2. Ágota-halom	27
4.2.3. Árpád-halom	27
5. KUNBABÁK	29
5.1. Általános jellemzők	29
5.2. A Kárpát-medence nevezetesebb kunbabái	29
5.2.1. A Kun-emlékhely	29
5.2.2. Az ópusztaszeri „Őseink” kun szoborpár	31
5.2.3. Kaposvári kunkép	33
5.2.4. „Kun őseink emlékére” szoborcsoport	34
5.2.5. Kunhegyesi kunbaba	35
5.2.6. Mezőtúri kunbaba	36
5.2.7. Kunbaba Bácskossuthfalván	37
6. A KUNSÁGHOZ KÖTŐDŐ EGYÉB KÉPZŐMŰVÉSZETI ALKOTÁSOK	38
6.1. Nagykun Millenniumi Emlékmű	38
6.2. Kun lovas szobor	40
6.3. Kiskunhalasi Kun Madonna	41
6.4. Kisújszállási Kun Madonna	41
6.5. Kun Miatyánk márványtábla	43
7. MÚZEUMOK, EMLÉKPARKOK	44
7.1. Győrffy István Nagykun Múzeum	44
7.2. Kiskun Múzeum	47
7.3. Kun emlékpark	50

8. RENDEZVÉNYEK	52
8.1. Kunok Világtalálkozója	52
8.2. Nagykunsági Kulturális Napok	54
8.3. Karcagi Birkafőző Fesztivál	55
8.4. Karcagi Lovasnapok	57
8.5. A Kun Viadal	59
9. FELHASZNÁLT IRODALOM	60
9.1. Interneten hozzáférhető források és irodalmak listája	60
9.2. Könyvészeti források	61
9.3. Folyóiratban és digitális adathordozón megjelent források	62

Lázár deák (Bakócz Tamás esztergomi érsek titkárának) térképe, a *Tabula Hungariae* egy részlete. A térképszelvény középpontjában a Kun szállásterület (*Campus Cumanorum*). 1528 körül.

1. Bevezetés

A kunok Kárpát-medencei betelepülése, majd beolvadása a késő Árpád-kori keresztény magyar társadalomba (vallási-, életmódbeli- és nyelvi asszimilációja) közel sem volt zökkenőmentes folyamat. A kollektív nemesi szabadság sajátos jogállásával felruházott kunok immár közel 800 éves jelenléte a Közép-Duna-medencében nem tekinthető az országos eseményeket alakító, formáló tényezőnek. A gyakran, mint politikai ütőkártyaként, avagy hatalmi harcok nyomásgyakorló eszközeként felhasznált kunok jelentősége azonban korántsem marginális. Kétségtelenül ezer szállal kötődik e nép a magyar nemzet történetéhez, történelmi koronként változó mértékben, eltérő súllyal hatnak az állami élet alakulására, és alkotnak materiális és szellemi értékeket, gyarapítják nemzetünk kulturális örökségét.

Gondoljunk csak bele, határon innen és túl mennyi egyedi tájérték, mikro-domborzati elem viseli nevén, avagy hordozza eredetében a kun jelzõt, asszociál a Kis- és Nagykunság gazdag múltú népére, és teszi változatossá a külsõ szemlélõ számára egyhangúnak tetszõ pusztát. Mennyi történelmi emlékhely, képzõmûvészeti alkotás áll mementóként a szélrózsa minden irányában, hogy politikai határainkon túlnyúlva a magyar élettér minden szegletében tudatosítsa a gyökereihez erõsen és tudatosan kapaszkodó népünk sajátosan szoros kötõdését a kun-magyar nemzetudat felé! Mindannyian ismerjük nemzeti fohászsunk sorait, mely a Kunságra, mint az ért kalászt termõ alföldi éléskamrára utal, s szintén felfedezhetjük az asszimilálódott kun társadalom szegényes viszonyok között is szárba szökkenõ szellemi kincsét Ady Endre versében:

*Kúnfajta, nagyszemû legény volt,
Kínzottja sok-sok méla vágynak,
Csordát õrzött és nekivágott
A híres magyar Hortobágnak.*

(...)

/A Hortobágy Poétája, Új versek, 1905./

A kun néptörténet kutatóinak becslése 60-70 000 főre teszi az új hazát keresõ kun betelepedõk számát. Amint már elõzõ szállásaikon, itt is elsõdlegesen a folyók és tavak mellett, az Alföld gyéren lakott, uratlan területein telepedtek meg a Duna-Tisza közén, a Körös-Maros-Temes folyók vidékén és a Zagyva-völgyében. Hogy kik is költöztek Magyarországra? Hat kun törzs beköltözésérõl tudunk, de név szerint csak négyet lehet azonosítani: Borcsol, Olas, Csertán, Kór, a hetedik törzs volt a jászok törzse (lásd a kiadvány hátulján látható térképen).

A kunok hányattatott sorsára számos történeti esemény utal. 1278. augusztus 26-án Alsó-Ausztriában, a Dunába torkolló Morva mentén, Dürnkrot falu közelében elterülő Morvamezőn megívott (második) morvamezei csatában még a késő-árpád kori külkapcsolatok „pallosaként” segítik IV. (Kun) László királyunkat II. (Přemysl) Ottokár seregei ellen győzelemre. Alig négy évvel ezután a nyugati keresztény érdekeknek engedve már ugyanez a IV. László fordul szembe a keresztény-feudális szokásokat átvenni nem kívánó kunok rebellis csoportjával a Hód-tavi csatában. A kunok Árpád-kor végén zajló nyelvi, életmódbeli, vallási asszimilációja, s ennek szokatlanul lassú folyamata alkotta az ún. „kunkérdés” problémakörét. Erre IV. (Kun) László alatt, 1282-ben született korántsem vértelen, de időtálló megoldás. A III. Miklós pápa által a Magyar Királyságba küldött Fülöp fermói püspök, pápai legátus által erőltetett gyors, épp ezért radikális asszimiláció megszüntette a kunok beilleszkedéséhez kedvezőbb pályát biztosító tulajdonképeni evolúciós út (természetes beolvadás) lehetőségét. Az I. és II. kuntörvényt magukra nézve jogosan sérelmező kunok a mai Hódmezővásárhely táji környezetben lezajlott Hód-tavi csatában, 1282 őszén döntő vereséget szenvedtek IV. László hadaitól. IV. László udvari papja, Kézai Simon történeti munkájában így emlékezett meg a következményekről: *„Néhányan viszont, akik visszamaradtak, a király parancsai előtt úgy meghunyászkodtak, hogy szívüik félelmében alig mertek a király szemébe nézni...”*¹ E csata bár „sietette” őseink asszimilációját, mégis gátat szabva a kunokra alapozott királyi konszolidációnak, döntő mértékben befolyásolta a magyar nemzettörténet fősodráát.

E büszke nép történeti öntudatában mégis az egyik legmélyebb barázdát a *Redemptio* ügye véste. A karlócai béke, és a törökök kiűzését követő belpolitikailag is zűrzavaros évek a Habsburg dinasztiát történetének egyik legköltségesebb nemzetközi konfliktusába sodorják. 1702-ben a Napkirály Franciaországa ellen vívott spanyol örökösödési háború óriási tehertételeit csökkentendő, I. Lipót, a dunai (osztrák) Habsburg Monarchia uralkodója (Csehország, Magyarország, Osztrák Örökös Tartományok királya, a Német-Római Császárság császára), a Kunság területét 500.000 rénes forintnyi pénzösszegért, azaz a korszakban jó közvetítőpénznek számító rajnai aranyforintért eladta a Német Lovagrendnek. A kunok és jászok ezzel elveszítették a kései Árpád-kor óta bírt kollektív nemesi jogaikat (pl. adómentesség), és tulajdonképpen jobbágyi státuszba kerültek. A Rákóczi-szabadságharc sikereinek csúcán, amikor a vezérlő fejedelem a Duna vonaláig az Alföldre is kiterjesztette uralmát, érthető okokból a kunok is lelkes támogatóivá váltak a kurucok szabadságharcának. A szatmári békét követően III. Károly uralma alatt megindult a kun és jász lakosság körében egy önszerveződő mozgalom önnön

¹ Kézai Simon: *Gesta Hungarorum ~ A magyarok viselt dolgai. 1282-1285 k., 75. c.*

helyzetük megváltására, mely végül 1745-ben az osztrák örökösödési háború fokozódó anyagi és katonai szükségében megszorult Habsburg-Lotharingiai uralkodónő, Mária Terézia által szentesített *redemptio*-hoz, azaz megváltáshoz, önmegváltáshoz vezetett. A XVIII. századi fiaskó érzésem szerint mindennél tisztábban érzékelteti a jász-kun népcsoport helyzetét a nemzettörténet tekintetében, ahol pl. a hajdú, vagy székely néphez hasonlíthatóan gyakran politikai nyomásgyakorló eszközként, afféle *ultima ratio regum*-ként funkcionált.

Szintén említésre méltó vonatkozása a Nagykunság történetének a török kort követő, s a XVIII. századi felvilágosult abszolút uralkodóink alatt zajlott udvari telepítési politika lokális vonatkozásainak emlékezte. A nem csekély mértékben az ellenreformáció és germanizáció céljait szolgáló, elsősorban szervezett, de ettől függetlenül spontán módon is zajló belső és külső migráció célja az egykori Hódoltság és az azt övező, elpusztásodott „konfliktus zónák” újranevelése. Ezzel lehetővé vált e térségek visszakapcsolása az ország „gazdasági vérkeringésébe” mind adóztatási, mind tájhasználati és mezőgazdasági értelemben. A hegységkeretről és azon túlról érkező számos nemzetiség erősen felhígította az ország nemzetiségi arányait, a korábbi abszolút magyar többséget relatívvá változtatva. Ezért is kiemelendő, és üdvös röviden szót ejteni a Nagykunságiak, elsősorban is karcagiak, kisújszállásiaiak, kunhegyesiek, kunmadarasiak 1786. évi kitelepüléséről a Bácskába. E belső migrációs folyamat ugyanis egyrészt a protestáns nagykun öntudat térbeli határait tolta ki a Dél-Alföld termékeny és a korszakban üres térségei felé, másrészt a korszakban svábokkal, rácokkal és más népelemekkel feltöltött Délvidék magyar kötődését, magyar kultúráját is erősítették, és képviselték. A „hosszú XIX. század” viharos, mégis oly dicső emlékezetű időszakába belépő nagykun társadalomra óriási súllyal hatott az 1786-os kitelepülés ama áldásos hatása, hogy a térségben kibontakozó túlnépesedési folyamatot konfliktusmentesen vezethette le.

S legvégül, utalva az asszimilálódott és modernizálódott kun-magyar népesség sorsára a „rövid XX. században”, kiemelésre méltó *Karczag* város regionális szerepének bővülése, s így a „Nagykunság fővárosa” cím kivívásának történeti gyökere. A büszkén vállalt, és féltő gonddal ápolt nagykun eredet és református öntudat harmonikus ötvöződése, a szabad jászkun Hármaskerület által biztosított jogi különállás akarva-akaratlanul városunk, Karczag paraszti, majd fokozatosan kiformalódó polgári társadalmát táji környezetéből való kiemelkedésre, regionális érvényesülésre sarkallták. Várostörténeti fejlődésünkben az addigi hagyományos rend, és jogállás teljes megváltozását hozta el az Osztrák-Magyar Monarchia központosítási törekvése, amely a régi, Mohács előtt megszerzett területi „autonómia” felszámolására irányult. Ez Karcagot saját szerepének átértékelésére készítette a Nagykunságon belül betöltött státuszáról. A városvezetés az 1870-es évek során

lépéseket tett egy önálló „nagykun városok alkotta vármegye” létrehozása esetén vármegyeközponti szerep megszerzésére. Jelentős összegeket investált a szükséges infrastruktúra megeremtésébe. 1875-ben a kormányzó Deák Párt, és a mérsékelt balközép ellenzék egyesüléséből létrejövő, Tisza Kálmán vezetésével kormányra jutó Szabadelvű Párt a karcagiak jogos reményeit „megtorpedózta” e szerepkör betöltésében. 1876-ban a létrejövő Jász-Nagykun-Szolnok vármegye közigazgatási központjává a helyi és helyzeti energiák szempontjából kedvezőbb Szolnok városát tették meg. E lépés kedvezőtlenül érintette a Kelet-Nagykunság településeit a modernizáció számos aspektusa felől, mert olyan helyi perifériává vált saját megyéjén belül, mely földrajzilag nagyobb távolságra szakadt természetes központjától, mint a tiszántúli modernizáció élén álló Debrecentől.

Ettől függetlenül a történelmi Magyarország koncentrikus vasúthálózatába bekapcsolódó Nagykun települések a mezőgazdasági feldolgozóiparban és élelmiszeriparban kibontakozó konjunktúra haszonélvezőivé válva a „boldog békeidőkben” levetkőzték feudális maradványait, és vagyoni, társadalmi, urbanisztikai sikerek hátán érkeztek a rövid huszadik századba. E vagyon felhalmozódás teszi lehetővé pl. Karcag város méltóságteljes városházájának kiépülését is a korszakban uralkodó szecessziós stílus jegyében. Nem csoda hát, hogy a Nagy Háború szerb-, keleti-, olasz- és román frontjain a bátor jász-kun bakák ezerszámra áldoztak életükkel és vérükkel birodalmi érdekek oltárán a 68. K.u.K. (közös) Jász-Kun gyalogezred, a 13. K.u.K. (közös) Jász-Kun huszárezred, s sok más honvéd és népfőlkelő alakulat kötelékében. A kunok történelmi öntudatát később a második világháború, majd az államszocialista időszak évtizedei sem tudták megtörni, amit ékesen bizonyít, hogy határon innen és túl napjainkban is pezsgő szellemi élet szerveződik a nagykun-, kiskun-, és jász történelmi tudat köré.

E munkának nem célja a Kárpát-medencén kívül eső, és a kun néptörténet XIII. századot megelőző (betelepülés előtti) nyomainak feltérképezése, bemutatása. Mivel 2014-ben kerek jubileumát, 775. emlékévét ünnepeltük a kunok (első) magyarországi betelepülésének, olyan emblematikus évforduló áll mögöttünk, mely eredendően fontos célként e közel 800 év emlékezetének összegzését kívánja közreadni. Elsődlegesen a magyar kultúra organikus elemévé vált kun kulturális hatások, teremtett emlékek bemutatása, és az asszimiláció során kialakult kun – magyar együttélés sokszázéves nyomainak azonosítása képezte e munka tárgyát. Dinamikusan változó (globalizált) világunkban elemi erővel kell törekednünk a népi kultúra megőrzésére, elemeinek ápolására, hiszen a számos forrásból adódó, életünket ezer szálon átszövő, gyakran az európai kultúrkörtől idegen szokások komoly kihívást jelentenek a hagyományokkal törődő, azokat őrző magánszemélyek, egyesületek, szervezetek számára.

Bármerre barangolva az országban, a történelmi országterület magyarok lakta, jelenleg is vagy egykor nemzetünk által uralt vidékein, lépten-nyomon belebotlunk az épített környezet olyan objektumaiba, amiről jó, és szükséges volna tudnunk, ki és miért készítette! Vajon mely események ösztönözték az alkotókat, és vezettek oda, hogy energiát és időt nem kímélve alkossanak? Milyen szellemiség inspirálta eleinket, hogy létrehozzanak olyan emlékeket, melyek az emberemlékezet generációról generációra való öröklődése útján ércnél is maradóbb emléket állítanak alkotóik számára? Miért mutat oly sok egyedi vonást a kunok teremtette tárgy- és ábrázolás kultúra? E kérdések, és mögöttük gyakran nyilvánvalóan meglévő, olykor azonban csak nehezen megfejthető válaszok a Kunság végeláthatatlan rónáin felcseperedett gondolkodók, lokálpatrióták egész sorát készítették már eddig is cselekvésre, kutatásra, s értékes ismereteik lejegyzésére. E nagy múltú nép dicsőségének rögzítése céljából a Kis- és Nagykunság településeinek szinte mind-egyikében létezik valamilyen hagyományt őrző, népszerűsítő vagy az ősök előtti tiszteletnek magán- vagy intézményes formában helyet és lehetőséget biztosító szervezet, egyesület. Ezek között talán legismertebb a Kunság kultúrájának összefogását célul kitűző Kunszövetség. A Kedves Olvasó, ki most épp e sorokat olvassa, a Kunszövetség és annak elnöke által kezdeményezett kiadványt tarthatja a kezében. Miképp maga a Kunszövetség is egymással párhuzamos tevékenységek és kezdeményezések során keresztül fogja át a kunok emlékezetének ápolását, úgy jelen kiadvány is e nemes célnak megfelelően próbál ismertséget biztosítani nemcsak lokális emlékhelyeknek, de intézményeknek és rendezvényeknek egyaránt.

Mindezen a kunokhoz köthető emlékhelyek, történeti-földrajzi emlékek, régészeti és kultúrtörténeti reliktumok, néprajzi színpaltok megismeréséhez kívánunk hozzájárulni e kiadvánnyal. Jelen munka adott címénél többre vállalkozva nem csak emlékhelyek és kézzel fogható, megszemlélhető tárgyi emlékek, hanem a kun hagyományok ápolásával foglalkozó szervezetek, rendezvények sorát összeállítva, s azokat röviden bemutatva egészíti ki a hagyományörzés hasznos és szükséges elemeit.

E kiadvány célja a kun népiségtörténet épített és örökölt emlékeit egy kötetben röviden bemutatva egy földrajzi „mankót” nyújtani, s hiánypótló céllal a Kunság sokszázéves történeti-földrajzi lenyomatának összegzését közre adni. A kunok, mint etnikai és társadalmi népcsoport mentalitástörténeti, kulturális antropológiai jellemzőiből adódó, és következetesen a kunokhoz köthető emlékhelyek útikalauz szerű bemutatása reményeim szerint kedvet és lehetőséget teremt számos kevésbé ismert emlékhely meglátogatásához. Eközben törekedve a korunk nyújtotta új igények és lehetőségek kielégítésére, a kiadvány tartalmazza a vonatkozó tárgyi

emlék, emlékhely földrajzi koordinátáit, lokális megközelíthetőségét, s ahol lehet, webes elérhetőségét is különös tekintettel a geoinformatika fejlődéséből adódó új követelményekre. A túrázók, természetjárók körében elterjedt GPS alapú Geocaching-re² éppúgy lehetőséget teremt a kiadvány, mint az okostelefonok, tabletek kínálta QR-kód³ alapú internetes információ hozzáférésre.

A katalógusszerű összeállítást az alábbi módszertan szerint készítettem el:

- a. Emlékhely, kulturális alkotás, hagyományőrző társulás, rendezvény neve
- b. Autós / kerékpáros / gyalogos megközelíthetősége
- c. GPS koordináta, tengerszint feletti magasság
- d. Ki az alkotója, kikhez köthető az emlékhely, kik a szervezői a rendezvénynek
- e. Kit/mit ábrázol, minek az emlékére állították, rendezték, szervezték
- f. Mikor, hogyan készült
- g. Egyéb információk (anyaga, mérete, hozzá kötődő érdekesség)
- h. A kulturális emlékhelyhez, rendezvényhez kötődő QR-kód hivatkozás
- i. Vonatkozó kép, ábra, fénykép

Minthogy a kiadvány témahálója igen sokrétű, térben, időben nagy fluktuációt, jellegében nagy eltéréseket mutat, így minden igyekezet ellenére előfordulhatnak csekély pontatlanságok. Határainkon innen és túl is történhet a leközlteknek el- lentmondó forgalmi rend változás a megközelíthetőség tekintetében, s a teljesség igényére való törekvés ellenére bizonyos hiányosságok. Remélem, hogy mindennek ellenére hasznos, informatív és értékes kiadványként szolgál ezen összefoglalás. A Kunszövetség s Magam nevében is kívánok sok örömet, maradandó élményeket a Kárpát-medencei kun emlékhelyek felfedezéséhez és megismeréséhez!

Pintér Zoltán Árpád

A Karcagi Nagykun Református Gimnázium történelem – földrajz szakos tanára,
a Debreceni Egyetem Történelmi Doktori Programjának PhD. doktorandusz hallgatója.

2015. január

² A Geocaching GPS készülékkel rendelkező természetjárók, túrázók szabadidős tevékenysége. A geocaching lényege, hogy valamilyen szempont szerint megismerésre, felfedezésre érdemesnek ítélt helyen, és egy erre alkalmas GPS készülékkel megadható egy ott fellelhető tárgy, emlékmű, domborzati elem, etc... pontos koordinátája. Ezeket az adatokat használva és letöltve azokat GPS készülékükre, más érdeklődők a felfedezés örömein keresztül kereshetik fel a helyszínt.

³ A QR kóddal könnyen lehet online információkhoz hozzáférni az okostelefonokon és más mobil eszközökön keresztül. Elindítva az okostelefonra telepített QR kód olvasó alkalmazást, csak oda kell tartani a telefont a kódhoz, és megvárni, hogy felismerje azt. Ezt követően jóváhagyva a kód által tárolt weboldalra történő átirányítást, billentyűzet és gépelés nélkül is többletinformációk, kiegészítés nyerhető az aktuális témáról.

A Duna Tv Pannon Expressz című műsorának Nagykunságot bemutató adása

Benne: Nagykunság története, Kuncsorgó Citera Együttes, kunhalom, Nagykun Látogatóközpont, Sz. Nagy István fazekasmester, Túrkeve - Gyöngyösház, Nagyné Sallai Erzsébet, Vadvirág Népdalkör, „topogó”, Finta Múzeum - Korda testvérek, Túrkevei Gyógy- és Strandfürdő, Kisújszállás, Hortobágyi Nemzeti Park, bibicék, rizsföldek, stb.

Nyissuk meg a kódolvasó szoftvert a mobilunkon. Ez a program aktiválni fogja a telefonunk fényképezőjét. Tartsuk a kamerát a vonalkód fölé, és a négy sarokban lévő fehér rubrika közé illesszük be a QR képet. A mobiltelefonnal fókuszáljunk a leolvasni kívánt kódra, amely pár másodperc után élesen láthatóvá fog válni, és vagy magától beolvassa a kódot, vagy meg kell nyomnunk a fényképezés gombot.

2. Csatak helyszínei és történelmi emlékhelyek

2.1. Cserhalmi csata emlékműve

Helye: Cegőtelke (Tigau) – Kerlés (Chirales) települések között (Románia, Beszterce-Naszód megye)

GPS koordináták: É 47°4'3.14", K 24°18'43.50", tengerszint feletti magasság: 328 m

Megközelíthetőség:

Autós: Biharkeresztes/Bors határátkelőn keresztül a Bihar – Szilágysomlyó - Dész irányban a 19E-19B-17-es úton.

Kerékpáros, gyalogos: Kerlés - Cegőtelke falu külterületén található az emlékmű, az optimális megközelíthetőségről célszerű a helyieket kérdezni. A csata emlékét szoborkompozíció őrzi, amelyhez 68 lépcső vezet.

Rövid leírás:

Noha a magyarság a kunokkal elsősorban azok XIII. századi Kárpát-menedei betelepülésétől kezdve kerül szoros kapcsolatba, már azt megelőzően, a korai Árpád-kor idején járnak kunok a történelmi országterületen. Céljuk a konszolidációban lévő keresztény Magyar Királyság keleti gyeptüvidékeinek feldúlása, fosztogatása. Salamon király uralkodása idején, 1068-ban László herceg, a későbbi lovagkirály ütközik meg Észak-Erdély területén a fosztogató kunokkal, s arat győzelmet, miközben ezzel saját későbbi legendakörének megteremtésébe kezd a híres leányrablási jelenetben játszott szerepével.

A magyar lovagkorra I. László életéből a cserhalmi csata jelenetei gyakorolták a legmélyebb hatást. A csatához kapcsolódik a fentebb említett leányrablási jelenet, azaz az elrabolt magyar lány megszabadítása a kun vitéz kezei közül, amely az I. László király életéről fennmaradt legendák egyik legjelentősebb eleme. Ezt az ütközetet Vörösmarty is megénekelte „Cserhalom” című hősköteményében, eposzában: „Cserhalom! a te tetőd, diadalnak büszke tetője.”

„Az 1998. augusztus 15-én felavatott kilenc méteres impozáns emlékmű, mely Kolozsi Tibor kolozsvári szobrász alkotása, a megmaradás szimbóluma a szórványmagyarság számára!”

Beder Tibor író, a Julianus Alapítvány elnöke

Az emlékművet néhai Csiha Kálmán erdélyi- és Tökés László akkori királyhágómelléki református püspök részvételével avatták fel. Cserhalom az erdélyi mezőség keleti peremén, az egykori Szolnok-Doboka vármegyében van, a történelmi Kerlés falu mellett, nem messze az egykori Beszterce vármegyei határtól, a ma is létező Cegőtelke falu határában. Minden év júniusában kerül sor Cegőtelkén a Lármafa-találkozóra, a Cserhalom Művelődési Egyesület szervezésében. Ekkor ünnepség keretében helyi fiatalok játsszák el a híres leányrablási és szabadítási jelenetet.

A kunok ellen vívott cserhalmi csata emlékműve Kerlés - Cegőtelke határában.

A cserhalmi csata a magyar kultúrtörténetben:

A Kárpát-medencében 48 olyan település van, ahol Árpád-kori templomunk falán ott van vagy volt a Szent László-legenda valamelyik jelenete, freskóban megörökítve. A teljesség igénye nélkül: freskók vannak Zsigrán (Szepesség, Szlovákia), Gelenczén (Háromszék) és több más székely templomban, Marosvásárhelyen, Székelyderzsen, Bögözben, Szebenben, Tereskén, és Bibarcfalván.

Szent László harca
a kun vitézzel
a Thuróczy-krónikában.

A szerző saját készítésű fényképe, a gelenczei templom
XIV. századi falfreskóját ábrázolja a Szent László legendáról.

Bővebben az emlékmű állításáról

Lármafa-találkozó Cegőtelkén, a Cserhalom Művelődési Egyesület szervezésében.

Nyissuk meg a kódolvasó szoftvert a mobilunkon. Ez a program aktiválni fogja a telefonunk fényképezőjét. Tartsuk a kamerát a vonalkód fölé, és a négy sarokban lévő fehér rubrika közé illesszük be a QR képet. A mobiltelefonnal fókuszáljunk a leolvasni kívánt kódra, amely pár másodperc után élesen láthatóvá fog válni, és vagy magától beolvassa a kódot, vagy meg kell nyomnunk a fényképezés gombot.

2.2. Hód-tavi csata emlékműve

Helye: Hódmezővásárhely

GPS koordináták: É 46°23'47.74", K 20°18'34.78", tengerszint feletti magasság: 77 m

Megközelíthetőség:

Autós: A 47-es útról kell lekanyarodni a motocross pálya irányába. Parkolni rögtön a lekanyarodás után érdemes, mivel az emlékműhöz vezető út magánút.

Kerékpáros, gyalogos: A 47-es útról érdemes átmenni a laktanya bejáratához, ahonnan járda, majd aszfaltút vezet az emlékműhöz.

Rövid leírás:

„Ezután az Úr 1282-ik évében Oldamér kun vezér összeszedte a kunok seregét, és a Hód nevű tónál ellenség módjára tört Magyarországra, hogy uralma alá hajtsa...”⁴

Az emlékmű Hódmezővásárhely külterületén, a motocross pályát körülvevő kerítésen belül található. Közeli megtekintésre csak a pálya nyitvatartási idejében van lehetőség, viszont az emlékműbe bemenni nem lehet. Az emlékmű belsejét egykor festmények díszítették, de vandalizmus áldozatai lettek, ezért lemeszelték őket. Az emlékmű piros, hagyma alakú kupolaszerű, jurtára emlékeztető építmény. A történelmi írások szerint a város területén zajlott a Hód-tavi csata 1282. augusztus 18-án. A tatárjárás után IV. Béla kunokat telepített a néptelen Alföldre, akik sok alkalommal győzelemhez segítették őt és utódait. A keresztény magyarságba történő beolvadásuk azonban egy hosszabb, konfliktusokkal teli folyamat eredménye volt. IV. Béla unokája, a kun anyától született IV. (Kun) László magyar főurak nyomására 1282-ben a Hód-tavi csatában legyőzte az ellene fellázadt, pogányként élő kun sereget (amiben segítette a csata közben megeredt eső, mely használhatatlanná tette a kunok íjait) és ezzel megszilárdította hatalmát.

A Hód-tavi csata helyszínén felállított emlékmű átadás utáni, és jelenlegi állapota.

⁴ Képes Krónika. Hasonmás kiadás, Magyar Helikon Könyvkiadó. Bp. 1964. I-II., II. 166.

Hagyományörzők által életre keltett emléksata

Videó a Hód-tavi csata emlékére rendezett hagyományörző harci bemutatóról.

Nyissuk meg a kódolvasó szoftvert a mobilunkon. Ez a program aktiválni fogja a telefonunk fényképezőjét. Tartsuk a kamerát a vonalkód fölé, és a négy sarokban lévő fehér rubrika közé illesszük be a QR képet. A mobiltelefonnal fókuszáljunk a leolvasni kívánt kódra, amely pár másodperc után élesen láthatóvá fog válni, és vagy magától beolvassa a kódot, vagy meg kell nyomnunk a fényképezés gombot.

2.3. A Radnai-hágó

Helye: Óradna és Újradna között, Beszterce-Naszód megye, Románia

GPS koordináták: É 47°25'46.44", K 24°49'39.70", tengerszint feletti magasság: 1271 m

Megközelíthetőség:

Autós: Biharkeresztes/Bors határátkelőn keresztül a Bihar – Szilágysomlyó – Dész – Naszód - Óradna irányban a 19E-19B-17-17D úton.

Rövid leírás:

A Keleti-Kárpátok festői áttörésén, a Radnai-hágó csodálatos vidékén nem mehetünk úgy tovább, hogy meg ne emlékezzünk arról, hogy Kötöny kun vezér immár közel 775 éve, itt vezette be népét (mintegy negyvenezer családot) a Kárpát-medencébe.

1239-ben Kötöny kán menedéket és bebocsáttatást kért IV. Béla királytól, ugyanis a kétszáz évig virágzó Közép-ázsiai Cumania-nak (Kunország, Kun birodalmi szállásterület), a terjeszkedő Mongol-Birodalom véget vetett. A kunok a Radnai-hágónál várták IV. Béla király döntését, ami 1239-ben, húsvét másnapján történt meg. A második honalapítóként is tisztelt uralkodó Kötöny

elé lovagolt, s az eseményeket híven rögzítő Rogerius szerint királynak kijáró tisztelettel fogadta a kunok vezérét, és behívta őket az országba.

„ ... úgy történt, hogy Kuthen, a kunok királya ünnepélyes követséget küldött az említett királyhoz azzal az üzenettel, hogy ő sok éven keresztül harcolt a tatárokkal, és két alkalommal győzelmet aratott felettük, a harmadik alkalommal azonban, mivelhogy nem volt felkészülve rá, hirtelen bevonultak a földjére, úgyhogy – mivel nem volt hadserege – kénytelen volt hátat fordítani az átkos tatároknak, és így azok földjének nagy részét ellenség módjára feldúlták, alattvalóit leöldösték. Ezért, ha őt hajlandó befogadni és szabadságában megtartani, akkor kész rá, hogy magát és övéit neki alávesse, és rokonaival, testvéreivel és barátaival meg minden vagyonával és ingó javaival együtt Magyarországra bevonuljon, és őt a katolikus hitben kövesse. (...) Minek szaporítsam a szót? Miután innen is, onnan is és többször küldtek követeket, az előbb mondott Kuthen (Kötöny) övéivel együtt útnak indult, hogy Magyarországra jöjjön. A király pedig csodálatos pompával, országának egészen a határáig elébe ment, és rendkívüli kitüntetésben és annyi megtiszteltetésben részesítette őt és embereit, hogy az ország lakosai emlékezetet meghaladó idők óta ilyet sem nem tettek, sem nem láttak. Végül – mivelhogy a nagy sokaság miatt azon a helyen nem tartózkodhattak kényelmesen, mert az a nép kemény és vad volt, és nem ismerte az alárendeltséget – nehogy megsértsék a magyarokat, vagy ők szenvedjenek sérelmet ezektől, kijelölte melléjük egyik főemberét, hogy vezesse be őket egészen az ország közepébe, és hogy mindnyájuknak – mint mondták, a cselédeken kívül mintegy negyvenezren voltak – költségeit megtérítse... ”⁵

A kunok életében mérföldkönek tekinthető tehát a Radnai-hágó, hiszen három alapvetően fontos területen volt sorsformáló a kun nép történetében: az új hazájukat illetően, az életmód-váltás tekintetében, és új vallásuk felvétele terén.

A Nagykun Nádor Huszár Bandérium tagjai különleges vállalásukban azt tűzték ki célul, hogy a kunok egykori, Kárpát-medencei vándorlásának útvonalán végigvonulva tisztelegjenek az ősök emlékének. 2009. augusztus 19-én búcsúztatták el őket Kisújszálláson, majd másnap útrakelt a csoport a Radnai-hágótól a karcagi Kun emlékhelyig. A lovas emlékmenet célja az volt, hogy hírért vigyék a kunsági mentalitásnak, annak, hogy él itt a Kárpát-medencében egy etnokulturális csoport, mely a történelem minden hányattatása ellenére magát kunnak vallja, őrzi az elődök által ráhagyott kultúráját. Augusztus 30-án érkezett meg a menet a Kun emlékhelyre.

⁴ A tatárjárás emlékezete. Szerk. Katona Tamás. Bp. 1987. Idézett szöveg: Rogerius: Siralmas Ének. II. caput: Hogyan hozta be Béla király a kunok királyát Magyarországra. 1243 körül.

A Radnai-havasok két emblemikus csúcsa, a Lála és a Gaja gerincvonala, háttérben a Radnai hágó, a Kárpát-medencébe érkező kunok legendás útvonala.

A „Kunok útján” lovas emlékmenet Youtube összefoglalója

Összefoglaló a kunok betelepülésének 770. évfordulója alkalmából a Radnai-hágóhoz indult lovacsapat küldetéséről.

Nyissuk meg a kódolvasó szoftvert a mobilunkon. Ez a program aktiválni fogja a telefonunk fényképezőjét. Tartsuk a kamerát a vonalkód fölé, és a négy sarokban lévő fehér rubrika közé illesszük be a QR képet. A mobiltelefonnal fókuszáljunk a leolvasni kívánt kódra, amely pár másodperc után élesen láthatóvá fog válni, és vagy magától beolvassa a kódot, vagy meg kell nyomnunk a fényképezés gombot.

3. Régészeti feltárások

3.1. A Karcag-orgondaszentmiklósi kun szállástemető

Helye: Berekfürdő, külterület, Üllő-lapos

GPS koordináták: É 47°23'18.16", K 20°51'56.22", tengerszint feletti magasság: 85 m

Megközelíthetőség:

Autós, kerékpáros és gyalogos: Berekfürdő központjából (Berek tér) a Hortobágyi útról jobbfelé, az Orgonda útra kanyarodva bal felől tekinthető meg az Üllő-lapos, melynek partján zajlott a szállástemető feltárása. Leletei a karcagi Győrffy István Nagykun Múzeum néprajzi gyűjteményében tekinthetőek meg.

Rövid leírás:

A kun népiségkutatás sajátos területe a kun szállástemetők vizsgálata. A Magyarországra betelepedett kunok asszimilációjának menetéről, viseleteik és eszközeik jellegéről kapunk értékes képet e temetők régészeti feltárásával. A törzsi előkelők esetében a temetkezési helyek régészeti leletei különösen fontos forrásokat jelentenek.

Orgondaszentmiklós település a XVII. századra elpusztult kun település Berekfürdő - Karcag határában, az Üllőlapos partján állt (a Tiszának Üllő nevű lefűződött holtága). A XVI. század közepén feltételezhetően a falu egy utcával kettéosztott, két sorba épített 29 házból állt. Az 1971-73 között folyó régészeti ásatásokon az egykori Orgondaszentmiklós területén lévő kunhalmon lévő templom maradványait Selmeczi László régész tárta fel. Jelentősége, hogy a (Karcag) orgondaszentmiklósi ásatások új értelmezésre alapot adó ismereteket jelentettek a magyarországi kunok életmódjáról, elsősorban építkezési kultúrájukról. *„Joggal feltételezhetjük, hogy a kun téli szállások jellegzetes lakóépülete a 13-14. században is a veremház, a földbe ásott ház volt. A veremház, amely az Alföld népi építkezésében szinte a közelmúltig tovább élt, Karcag-Orgondaszentmiklós 16. századi rétegeből is feltárássra került”*⁴

⁴ Selmeczi László: Régészeti és néprajzi tanulmányok a jászokról és a kunokról. Debrecen, 1992. 126.

3.2. Csengelei kun elkelő lovassírja

Helye: Csengele – Templomhalom

GPS koordináták: É 46°31'52.44", K 19°50'31.94", tengerszint feletti magasság: 94 m

Megközelíthetőség:

Autós: Kiskunfélegyháza – Szeged között az M5 autópálya nyomvonala mellett Csengele határában a Templomhalom nevű Árpád-kori templomrom temetőjében található a régészeti feltárás. Tárgyi leletei az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban vannak kiállítva.

Rövid leírás:

1998-ban került elő (Csengele középkori templomának közelében) az M5-ös autópálya-ásatások legmeglepőbb és legjelentősebb lelete: a kun vezér sírja.

Az előkelő halott a kunok nemzetségi-katonai arisztokráciájának soraiba tartozott. Keleti-nomád szokás szerint hatalmi jelvényével (a tegezzel), jávorfa-koporsóba zárva temették el. Inge lenvászonból készült. A finom bőrből varrt csizma térd fölé érő szárait egy-egy szíjjal erősítették díszítetlen fegyverövéhez. A túlvilági útra mellé tették felszerelését is: páncélingét, páncélszakját és vaskését. Az elhunyt közösségben elfoglalt helyét jelezte a vele adott kilenc nyílveendő.

A lelet egy nomád szentélyből, azaz halotti jurtára hasonlító faépületből és magából a vezéri sírból áll, amely egy körülbelül három méter átmérőjű gödör, középen kőfallal elválasztva. Egyik felében feküdt a halott, akit korábban temettek el, az állatáldozatot pedig, egy nagyon értékes arab lovat valamivel később, a másik félkörbe helyezték el. Világosan látszik az is, hogy tágtítani kellett a nyílást, mert a ló nem fért be.

A temetés módjából képet kaphatunk a megkeresztelt kunok fennmaradt pogány szokásairól, származási helyükről - ez a fajta temetkezési mód ugyanis rendkívül ritka, csak távoli ázsiai népeknél találni hasonlót.

*A csengelei kun vezér bronzsisakja, és vele eltemetett lovának csontváza.
Kiállítva az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban.*

4. Kunhalmok

4.1. Általános jellemzők

„Ti vagytok a mi katedrálisaink”

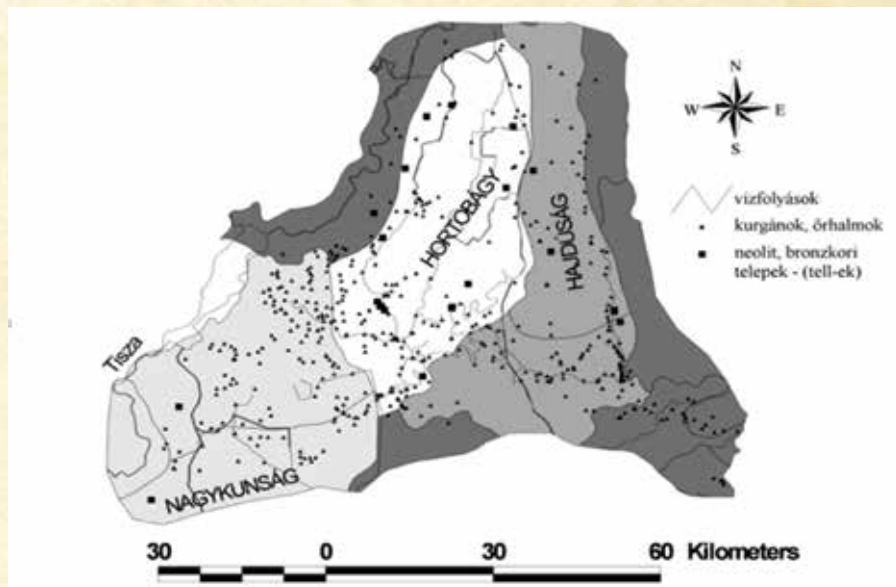
Illyés Gyula nevezte így a kunhalmokat, az Alföldnek ezeket a sajátos tájképi elemeit.

Az emberi kéz alkotta kunhalmok a Kárpát-medence történelmi időtávjának széles spektrumából maradtak ránk. Számos népcsoport kultúrájáról, életmódjáról, egykori néprajzi szokásairól, és az Alföld, és azon belül a Kunság területének földrajzi viszonyairól regélnek a mai kor turistái, kutatói számára, s hordoznak magukon, magukban értékes régészeti, táj- és talajföldrajzi információkat. Noha következetesen nem köthetőek kizárólag a kun nép magyarországi antropogén tájalakító tevékenységéhez, azonban a köztudat, a nyelv és hagyományok mégis szűkebb páttriánk népéhez, a kunokhoz kötik e mikrodomborzati elemek létrejöttét.

A Kárpát-medencében előforduló kunhalmok számát a téma kutatói mintegy 40 000 darabra teszik, azonban e kutatásokból kitűnik, hogy ennek sajnos csak töredéke, 2-3 ezer darab halom maradt fenn napjainkban. A számuk drasztikus megfogyatkozása a XX. századra tehető, a nagyzemmi mezőgaz-

dasági termelés, a gépesítés elterjedése, a nagyparcellás intenzifikált külterjes gabona- és takarmánytermesztés technikai igényei miatt e halmokat elszántják, elhordják, megcsonkítják.

Kunhalmok földrajzi elhelyezkedése a Közép-Tisza vidéken.

In.: Acta Ggm Debrecina, Debrecen, 2006.

Megmentésük céljából az utóbbi évtizedekben több helyi kezdeményezés hatására elindult a védelmük kidolgozása. A kunhalmokat, mint antropogén eredetű kultúrtörténeti emlékeket, egyedi tájértékké nyilvánították, és ex lege védelem alá esnek, az 1996. évi LIII. törvény 23.§ (2) bekezdése kimondja országos védettségüket. Ez indokolt is, hiszen ezek a kiemelkedések komplex értékeknek minősülnek: geomorfológiai, régészeti, kultúrtörténeti, néprajzi, irodalomtörténeti, tájképi, növénytani, állattani szempontból egyaránt értékesek lehetnek.

4.2. A Kis- és Nagykunság nevezetesebb kunhalmjai

4.2.1. Gergely-halom

GPS koordináták: É 47°21'58.71", K 20°46'01.10", tengerszint feletti magasság: 85 m

Hármas határhalom Kunhegyes – Kunmadaras - Karcag határában. A Bige-fertő mocsármaradványától É-ra, földúton közelíthető meg, nevét a közeli Gergely határrészről kapta. A Nagykunság egyik legnagyobb méretű halma, kb. 90 méter átmérőjű. A halmot egyes részein megbontották, melynek során középkori település nyomai bukkantak elő.

4.2.2. Ágota-halom

GPS koordináták: É 47°21'39.31", K 21°03'20.61", tengerszint feletti magasság: 84 m

Megközelíthetőség:

Autós és kerékpáros: Karcag központjából a Dózsa György úton elindulva a Szélmalom és a Szélmalmi fogadóház érintésével a Debreceni úton keleti irányba tovább haladva szántóföldek mellett a Bengecseg nevű határrészen át vezet az utunk. Ezek a területek tűzokvédelmi szempontból kiemelt jelentőségű helyek, mert a hortobágyi tűzok állomány jelentős része itt telel át. A kerékpárút a Hortobágy-csatorna mellett jut el az Ágota-hídig, és az ott fekvő Ágota-halomig.

Fontos határhalom volt Karcagtól kelet felé haladva, a Hortobágy-Berettyó mentén található Ágota-halom a Nagykunság és a Hajdúság között. A középkorban Szent Ágota tiszteletére egy kápolna állt a halom felett, amit a reformáció idején lebontottak. A kápolna tégláit beépítették a halom lábánál emelt Ágota Csárda falába, amely az 1950-es évekig működött. Mára egy erősen megbolygatott, befásított halom köszönti az arra járókat. A halom nevét a Nagykunságban ismert Zádor és Ágota szerelmi történet után kapta.⁷

4.2.3. Árpád-halom

GPS koordináták: É 46°36'54.76", K 20°33'57.80", tengerszint feletti magasság: 85 m

Megközelíthetőség:

Autós: Szentesről Fábiansbestyén felé kell haladni, majd a településen jobbra kell kanyarodni Árpádhalom település irányába. Innen kb. 11 km az út a kunhalomnak helyet adó településig.

⁷ Legendák, történetek. Zádor és Ágota. In: Kunhalmok. „Ti vagytok a mi katedrálisaink”. Szerk.: Tóth Albert, Kisújszállás, 1999. 51-54.

Az azonos nevű falutól keletre, a Justhmajor felé vezető úton található a település állítólagos névadójául szolgáló kunhalom. A tetején Makovecz Imre 1989-ben életfát állított, itt tartják a falu megemlékezéseit a nemzeti ünnepeken. A 2000-es évek közepén az életfát felgyújtották, az önkormányzat 2011. június 12-én újraállította.

A Makovecz Imre emelte életfa az árpádalmi kunhalmon.

Bővebben a Kunhalmokról

Nyissuk meg a kódolvasó szoftvert a mobilunkon. Ez a program aktiválni fogja a telefonunk fényképezőjét. Tartsuk a kamerát a vonalkód fölé, és a négy sarokban lévő fehér rubrika közé illesszük be a QR képet. A mobiltelefonnal fókuszáljunk a leolvasni kívánt kódra, amely pár másodperc után élesen láthatóvá fog válni, és vagy magától beolvassa a kódot, vagy meg kell nyomnunk a fényképezés gombot.

5. Kunbabák

5.1. Általános jellemzők

„A kunok nagy halmot emelnek a megboldogult felett, és szobrot állítanak neki, mely keletnek néz, és a köldöke előtt serleget tart a kezében.”⁸

A kunok elhagyott dél-oroszországi szállásterületükön halottaik tiszteletére gránit vagy homokkő szobrokat un. kumennaja babákat állítottak. A szoborállítás szokása a Magyarországra költözött kunoknál valószínűleg tovább élt, bár egyetlen szobor sem maradt ránk. A messzeségbe tekintő kőszobrok az elhunytat díszes viseletben, álló vagy ülő testtartásban ábrázolták, melyek hasuk előtt összekulcsolt kezükben ivóedényt tartanak. Ezek a szobrok az elhunytat ábrázolják, viszont a szobrokat nem a sír fölött állították fel, hanem négyszögletes, kövekkel kerített térségek keleti oldalán, arccal kelet felé. A napjainkban készült kunbabák a kun ősöknek állítanak emléket.

5.2. A Kárpát-medence nevezetesebb kunbabái

5.2.1. A Kun-emlékhely

Helye: Karcag

GPS koordináták: É 47°16'42.55", K 20°53'44.89", tengerszint feletti magasság: 85 m

Megközelíthetőség:

Autós: Az emlékhely Karcag határában a 4-es főút mellett, a főút 160-as km szelvénye közelében található.

Kerékpáros, gyalogos: A karcagi 2-es számú kerékpártúra útvonala érinti az emlékhelyet. Ez a kb. 8 km-es túraútvonal a Kertvároson keresztül halad, így útba esik a Debreceni Egyetem Kutató Intézetének Arborétuma is. Az út végcélja a Kun-emlékpark.

⁸ Willelmus Rubruk: Itinerarium Willelmi de Rubruc, VIII. fejezet, 4.caput. Terebess Ázsia Lexikon alapján.

Rövid leírás:

„A Kun emlékhely őseinket idézi. A kun népcsoport, amelyik legteljesebben magyarrá vált. Hallottam a kun babákról. Nem figyeltem oda, mert nagyon primitívnek tündek szobrászatilag. De másként kell nézni! Nagy múltú temetkezési kultúra van mögötte. Szobrot állított halottjának a kun nép. A szobroknál az arra járók megállottak, ajándékot adtak neki. A kezében lévő kis csészébe ital ajándékot tölthettek. A szobrok készítői nem vették figyelembe az arányokat. Nyilván lefektetett kőből faragták. A fejénél kezdték, a lábára kevés kő maradt. Ez a technika a népi faragásban tovább él. A szobor átalakult fejfává, kapubálvánnyá! Napjainkban ezekkel találkozunk.”⁹ – Györfi Sándor

Karcag határában egy kisebb halmon, a Kis-Hegyeshalmi halmon (Magyarok halma) áll az emlékhely. A kun sírszobrok másolatai az ősöknek állítanak emléket és a kunok betelepítésének 750. évfordulója alkalmából emelték 1995-ben. A monumentális szoborkompozíció a középkorban Hegyeshalmi nevezett kun település helyén áll.

A műkőből készült szobrok Györfi Sándor Munkácsy-díjas szobrászművész alkotásai. A szoborcsoport 9 darabból áll. A halom legmagasabb pontján két főalak áll (egy női és egy férfialak), amelyek 4 méter magasak és a kun ősapának és ősanjának állítanak emléket. Ezek a totemsobrok kelet felé, az ázsiai őshaza irányába fordulnak, a talapzatukon a kunok címerállata, a kétfarkú oroszlán, valamint a hold és a hatágú csillag látható. A központi figurákat körülvevő mellékalakok a nagykunok településeket (Karcag, Kisújszállás, Túrkeve, Kunszentmárton, Kunhegyes, Kunmadaras és Berekfürdő) jelképezik. A szobrok a középkori kun katonai viseletet mutatják, annyi eltéréssel, hogy a kezükben áldozati csésze helyett egy-egy címert tartanak. Mindegyikük arca a saját városa felé tekint. A címereket, illetve a feliratokat Talamasz Lajos készítette.

⁹ Egri Mária: Györfi Sándor. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága. Szolnok. 2007. 69.

Balról látható a két főalak, jobbról pedig az őket körülvevő mellékalakok, melyek az őket állító település felé tekintenek.

5.2.2. Az ópusztaszeri „Őseink” kun szoborpár

Helye: Ópusztaszer

GPS koordináták: É 46°29'09.21”, K 20°05'15.71”, tengerszint feletti magasság: 81 m

Megközelíthetőség:

Autós: A szoborpár Ópusztaszer külterületén található, az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban, amely a Tóhajlat utcáról közelíthető meg.

Kerékpáros, gyalogos: A Nemzeti Történeti Emlékpark területén található az Erdei Tanösvény, amely 350 méter hosszú és 7 megállóhellyel rendelkezik. A tanösvényen tanulságos és szép információs táblák ismertetik az erdők növény- és állatvilágát.

Rövid leírás:

Györfi Sándor szobrászművész „Őseink” kun szoborpár műkőből faragott szoborcsoportját (egy férfi és egy női alak) első ízben 2006 júniusában állították fel az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban a Jurták közelében. A kőszobor Gubcsi Lajos (író, a Magyar Művészetért Díj kuratóriumának el-

nöke) adománya, amely a kun és magyar közös múltra emlékeztet és az 1239-ben Magyarországra betelepülő kunságnak állít emléket.

A szobrok 2009-ben kerültek méltó helyükre, az Emlékpark központi területén lévő, az összefogást jelképező Kun Halomra, felvéve a Radnai-hágó felé tekintő, keleti tájolatát. A halomnak helyet adó, eddig „Nagyrétnek” nevezett terület ezáltal új nevet kap, Kunság mezeje, latinul Campus Cumanorum. A halom a Kis- és a Nagy-kunság településeinek földjeiből áll, amely a kun-magyar identitást, megmaradást, összefogást, összetartozást fejezi ki. Minden település 4 köbmétert ajándékozott saját földjéből, így tudott megépülni a közel 3 méter magas, 14 méter széles domb.

A halmot állították: Balotaszállás, Berekfürdő, Bugac, Bugacpusztaháza, Csengele, Csólyospálos, Fülöppjakab, Fülöpszállás, Jakabszállás, Jászszentlászló, Karcag, Kecel, Kerekegyháza, Kétpó, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kiskunlacháza, Kiskunmajsa, Kistelek, Kisújszállás, Kömpöc, Kunadacs, Kunágota, Kunfehértó, Kunhegyes, Kunmadaras, Kunpeszér, Kunszállás, Kunszentmárton, Kunszentmiklós, Ladánybene, Lajosmizse, Móricgát, Orgovány, Pálosszenkút, Petőfiszállás, Szabadszállás, Szank, Túrkeve, Üllés települések és Varga Károly magánszemély.

A kiskun és a nagykun települések a kun hagyományok ápolása, a kun identitás megőrzése és továbbfejlesztése céljából háromévenként Kun Világtalálkozó néven rendezvénysorozatot indítottak. 2009-ben volt megszervezve az első ilyen világtalálkozó és 2012-ban a második.

A korábbi (bal oldali kép), és a jelenlegi helyén lévő szoborpár (jobb oldali kép).

A szobrok, és a lábuknál lévő emléktábla.

5.2.3. Kaposvári kunkép

Helye: Kaposvár

GPS koordináták: É 46°21'51.01", K 17°45'56.71", tengerszint feletti magasság: 129 m

Megközelíthetőség:

Autós: A Kaposvár belvárosán áthaladó 610-es számú főút irányából közelíthető meg a legkönnyebben az emlékmű, amely a Vak Bottyán utcán található a Mestro Lovasklubnál.

Kerékpáros, gyalogos: A vasútállomásról (Baross Gábor utca) és az autóbusz állomásról (Újpiac tér) is könnyen megközelíthető az emlékmű a helyi tömegközlekedés segítségével.

Rövid leírás:

A Kiskunságból és a Nagykunságból Kaposvárra származott „szórvány kunok” a gyökereiket keresve kapcsolatba kerültek a Kunszövetséggel. A somogyi kunok és a Kunszövetség kapcsolata mára odáig mélyült, hogy a település egy kun szobrot kapott ajándékba Györfi Sándor szobrászművésztől, aki nemcsak a karcagiak egyik kunkapitánya, hanem a kunok igen híres szobrásza is.

A kunképet 2012. szeptember 22-én állították fel a Meiszterics László tulajdonában lévő lovas tanyán. A helybeli vezetők, az ünneplő kaposváriak és a Nagykunságból érkezett vendégek jelenlétében dr. Fazekas Sándor vidékfejlesztési miniszter, a Kunszövetség elnöke, Tóth István Kaposvár város alpolgármestere, a somogyi kunok képviselőjében pedig Tóth Tibor leplezte le a „kőképet”. A műkő sírszobor egy mesterséges dombon áll, amit az avatás alkalmával a résztvevők a származásuk helyéről hozott földekkkel magasztottak meg.

A kaposvári Kunkép.

5.2.4. „Kun őseink emlékére” szoborcsoport

Helye: Kiskunhalas

GPS koordináták: É 46°25'11.83”, K 19°29'53.91”, tengerszint feletti magasság: 124 m

Megközelíthetőség:

Autós: Az 53-as főút Fejérföld utcai szakaszán található, a Fejérföld utca és az Átlós út kereszteződésében lévő körforgalomban.

Kerékpáros, gyalogos: Célszerűbb vasúton megközelíteni, ugyanis a vasútállomáshoz (Kossuth utca) közelebb van az emlékmű, mint a buszállomáshoz (Május 1. tér).

Rövid leírás:

A Kunok I. Világtalálkozója alkalmából rendezett ünnepségsorozat keretén belül állították fel a „Kun őseink emlékére” nevezetű szoborcsoportot 2009. szeptember 18-án. A műkő szobor Györfi Sándor Munkácsy-díjas szobrászművész alkotása. A körforgalom közelében, ahol a műalkotás áll, néhány évvel korábban régészek kun sírokat tártak fel. A szoborcsoport alakjai közül az egyik keletre, a kun őshaza felé, a másik délre, ahonnan a tatárjárás után a kunok újra betelepültek Magyarországra, a harmadik északnyugatra, Kiskunhalas városa, az egykori kunkapitány székhelye felé néz. Formavilágukban a kunbabákat idézik meg, melyek nem egyszerű sírkövek, mert nem az elhunytak csontjai felett állnak.

„Kun őseink emlékére” szoborcsoport, Kiskunhalas.

5.2.5. Kunhegyesi kunbaba

Helye: Kunhegyes

GPS koordináták: É 47°22'08.82”, K 20°37'48.52”, tengerszint feletti magasság: 90 m

Megközelíthetőség:

Autós: A Kunhegyes belvárosán áthaladó 34-es számú főút Kossuth L. utcai szakaszán található az emlékmű.

Kerékpáros, gyalogos: Célszerűbb autóbusszon megközelíteni, ugyanis a buszállomáshoz (Szabadság tér) közelebb van az emlékmű, mint a vasútállomáshoz (Széchenyi u.).

Rövid leírás:

A Református Általános Iskola udvarán álló műkő szobor Györfi Sándor Munkácsy- és Mednyánszky-díjas karcagi szobrászművész alkotása. Az ősök szellemét idéző, s a mai kun leszármazottakat vigyázó kőszobor nem egyszerű sírkő, mert nem az elhunytak csontjai felett áll. Az ábrázolt férfi alak összekulcsolt kezében csésze található, amelyből valamikor kumiszt ittak a törzsfők áldomásként az egyezségre, az összefogásra.

A kunhegyesi kunbaba.

5.2.6. Mezőtúri kunbaba

Helye: Mezőtúr

GPS koordináták: É 47°00'41.73", K 20°37'32.96", tengerszint feletti magasság: 83 m

Megközelíthetőség:

Autós: A Kun téren található, amely a 46-os főútról letérve a Túrkevei úton közelíthető meg.

Kerékpáros, gyalogos: Célszerű vasúton megközelíteni, ugyanis a vasútállomástól néhány 100 m-re található az emlékhely, a Túrkevei út mellett a Kun téren. A buszállomástól (Földvári út) távol fekszik.

Rövid leírás:

A Kun téren álló kun férfit ábrázoló mészkö szobor Györfi Sándor 2011-es alkotása. A szobor központi helyet foglal el a téren, ugyanis egy monumentális kunhalmon helyezkedik el.

A szobor sorozatgyártás, az első szoborcsoportot 1995-ben állították fel Karcagon, majd később több helyre kerültek az ottani szobrok után öntéséből.

Mezőtúri kusbaba és táblája

5.2.7. Kusbaba Bácskossuthfalván

Helye: Bácskossuthfalva (Ómoravica), Szerbia

GPS koordináták: É 45°52'11.78", K 19°27'57.05", tengerszint feletti magasság: 105m

Megközelíthetőség:

Autós: A 108-as út városi szakaszán, Bácskossuthfalva főutcáján (Pacséri út) található a tornyával magasan a falu fölé emelkedő református templom. A kusbaba a templomkertben áll. A református templom tövében található a település buszmegállója is.

Rövid leírás:

Bácskossuthfalva 1786-ban települt újra. A korábbi két évszázadban a török kori háborúk (15 éves háború, a XVII. század török és osztrák hadjáratai,

Savoyai Jenő herceg felszabadító harcai), és a Rákóczi – szabadságharc, illetve az azt kísérő pestis feldúlták, elnéptelenítették ezt a vidéket. Omorovicza, más vajdasági településekkel együtt (Pacsér, Piros, Bácsfeketehegy) elnéptelenedett pusztaként fogadta a nagy reményekkel idevándorló nagykunsági ősokeket. Karcagról, Jászkisérről és Kunmadarasról 334 református kun család költözött ide, mintegy 1700 fővel.

Bácskossuthfalva újratelepülésének 225. és a református közösség megalakulásának 225. évfordulója alkalmából állítottak kunbabát 2011. november 4-én a református templom udvarán. A szobor Györfi Sándor Munkácsy- és Mednyánszky-díjas karcagi szobrászművész alkotása.

A kunbaba festői helyszíne a leleplezés előtt (bal oldali kép), és a leleplezés után (jobb oldali kép).

6. A Kunsághoz kötődő egyéb képzőművészeti alkotások

6.1. Nagykun Millenniumi Emlékmű

Helye: Karcag

GPS koordináták: É 47°19'17.93", K 20°54'43.58", tengerszint feletti magasság: 88 m

Megközelíthetőség:

Autós: A Karcagról Kisújszállás felé vezető Madarasi út és a Deák körút kereszteződésénél lévő körforgalom mellett található.

Kerékpáros, gyalogos: A Karcag-Vásártér vasútállomástól néhány 100 m-re van az emlékmű, amely mellett egy kerékpárút halad.

Rövid leírás:

Györfi Sándor szobrászművész eddigi pályájának egyik legnagyobb vállalkozását jelzi ezen emlékmű, amely a megbékélésnek és az egyesülésnek a jelképe, és a Millenniumi ünneppsorozat keretében adták át 2001 novemberében.

Az emlékmű IV. Béla és Kötöny kán 1239-es Radnai-hágónál történő találkozását örökíti meg, ahol a király fogadta a kunok vezérét. A kunok a mongolok elől menekülve érkeztek kelet felől, és kértek bebocsátást a Magyar Királyság területére. IV. Béla a mongol támadás veszélye miatt szívesen befogadta Kötöny kánt és népét, a kunokat.

Az emlékmű környezetének kialakítása Deák László építész tervei alapján valósult meg. A város határában emelt földhalomra andezit sziklatömböket fektettek, amelyen egy magas gránitoszlop emelkedik, csúcsán a Nagykun-ság címerállatával, a kétfarkú oroszlán aranyozott szobrával. Az oszlop két oldalán helyezkednek el a lovasok bronz szobrai, a két vezér, Nyugat és Kelet, szövetségük megkötésének pillanatában. Az emlékmű alján lévő egyik sziklatömbön olvasható a kunok betelepítésének története és az emlékmű állításának adatai.

A karcagi Nagykun Milleniumi Emlékmű, és a tövében található márványtábla.

6.2. Kun lovas szobor

Helye: Kunhegyes

GPS koordináták: É 47°22'10.22", K 20°37'54.60", tengerszint feletti magasság: 90 m

Megközelíthetőség:

Autós: Az emlékmű a Kunhegyesen áthaladó 34-es főút belvárosi szakaszán, a Szabadság téren található.

Kerékpáros, gyalogos: Célszerűbb autóbusszon megközelíteni az emlékművet, ugyanis az a buszállomástól, mely szintén a Szabadság téren van, néhány méterre található.

Rövid leírás:

A kunhegyesi Kun lovas szobor, amit Kun-emlékműként is neveznek Györfi Lajos, Munkácsy-díjas szobrászművész alkotása, mely a térség első kun lovas szobraként készült el. 1988. május 1-én avatták fel.

Az emlékmű Kunhegyes központjában, a Városháza előtti Szabadság tér közepén, egy kunhalomra emlékeztető dombon áll. Az alkotás egy fél méter átmérőjű, hat méter magas obeliszk, melynek az oldalán egy hátrafelé nyilazó lovas bronzszobra van felhelyezve, mintegy négy méteres magasságban. Az obeliszk ellentétes oldalán Kunhegyes kecskét ábrázoló címere van kifaragva.

A kunhegyesi kun emlékmű, mely a közép-ázsiai lovasnomád népek sajtatos harcmódorát ábrázolja.

6.3. Kiskunhalasi Kun Madonna

Helye: Kiskunhalas

GPS koordináták: É 46°25'56.99", K 19°28'28.74", tengerszint feletti magasság: 125 m

Megközelíthetőség:

Autós: Kiskunhalas az 53-as számú főúton közelíthető meg. Az emlékmű a város keleti szélén lévő Semmelweis Kórház mögött található.

Kerékpáros, gyalogos: Célszerűbb autóbusszon megközelíteni, ugyanis a buszállomáshoz (Május 1. tér) közelebb van az emlékmű, mint a vasútállomáshoz (Kossuth utca).

Rövid leírás:

Az emlékmű Szalai József művész-tanár alkotása, melyet 2009 szeptemberében, az I. Kun Világtalálkozó keretein belül avattak fel. A Semmelweis Kórház mögött elterülő Csetényi parkban elhelyezett 13 tonnás szobor a múltnak, a kunok beilleszkedésének állít emléket, mely szerves része Kiskunhalas történelmének.

Kiskunhalasi Kun Madonna.

6.4. Kisújszállási Kun Madonna

Helye: Kisújszállás

GPS koordináták: É 47°13'02.10", K 20°45'31.49", tengerszint feletti magasság: 88 m

Megközelíthetőség:

Autós: A 4-es számú főútról letérve a városba vezető úton közelíthető meg, annak is a belvárosi szakaszán, a Széchenyi utcáról leágazó Kálvin téren.

Kerékpáros, gyalogos: Célszerűbb autóbusszon megközelíteni, ugyanis a buszállomáshoz (Rákóczi utca) közelebb van az emlékmű, mint a vasútállomáshoz.

Rövid leírás:

A város központjában, a Kálvin parkban látható nőalak Papi Lajos szobrász 1985-ös Kötöny király unokája című alkotása. A kőből készült, ülő Madonna mintegy másfél méter, talpazattal 2,3 méter magas. A későbbiekben a szobor vandalizmus áldozata lett. A helyreállítására 2008-ban került sor, amikor a Kisújszállási Városvédő – és Szépítő Egyesület megkereste Györfi Sándor szobrászművészt, aki vállalta, hogy anyagköltségért elkészíti a szobor teljes rekonstrukcióját Papi Lajos szobrászművész iránti tiszteletéből, hiszen ő maga is mentorának tekintette a neves szobrászt.

Papi Lajos: Kötöny király unokája című alkotása.

6.5. Kun Miatyánk márványtábla

Helye: Kunszentmiklós

GPS koordináták: É 47°01'36.85", K 19°07'22.09", tengerszint feletti magasság: 99 m

Megközelíthetőség:

Autós: Kunszentmiklós belvárosában, a Kálvin téren található az emléktábla.

Kerékpáros, gyalogos: Célszerűbb autóbusszon megközelíteni, ugyanis a távolsági autóbuszok egyik kunszentmiklói állomása a Kálvin téren van.

Rövid leírás:

A Kun Miatyánk a Magyarországon letelepített kunok egyetlen összefüggő szövegű nyelvi maradványa. Valamennyi kun szövegemlék közül a legbecsebb. Több mint 100 változatát gyűjtötték össze a kunsági múzeumok, diákkörök, kutatók.

2000 óta minden évben egyszer, a május 10-hez legközelebbi vasárnapon a kun redempció emlékére a Kunszentmiklói Református Egyházközség templomában az istentisztelet keretében elmondják.

A Kun Miatyánk

*Bezen attamaz kenze kikte
szen lészen szen adon
dösön szen küklön
nitiengen gerde ali kikte
bezen akomezne oknemezne
bergezge pitbütör küngön
ill bezen menemezne
neszen bezde jermez berge utrogergene
illme bezne algyamanna
kutkor bezne algyamanna
szen börsön boka csalli
batson igye tengria. Ámen.*

A kunszentmiklósi Kálvin tér márványtáblája a Kun Miatyánk szövegével.

7. Múzeumok, emlékparkok

7.1. Györffy István Nagykun Múzeum

Helye: Karcag, Múzeum park, Kálvin utca 4.

GPS koordináták: É 47°18'55.69", K 20°55'20.55", tengerszint feletti magasság: 89 m

Megközelíthetőség:

Autós: A városközpontban elterülő Múzeum Park könnyen megközelíthető a 4-es számú főközlekedési út, és a Tisza-tó – Kunmadaras - Berekfürdő irányából is a Karcag – Centrum táblákat követve. A néprajzi múzeum legkönnyebben az épített környezetből jól láthatóan kiemelkedő víztoronyhoz való igazodással közelíthető meg.

Kerékpáros, gyalogos: Berekfürdő irányából a Madarasi út végén jobbra fordulva a Kálvin utcáról közelíthető meg. A múzeumnak helyet adó árnyas park kitűnő lehetőséget nyújt pihenésre, kikapcsolódásra.

Nyitva tartás: Hétfő: szünnap, Kedd - Szombat: 10.00 – 17.00.

Rövid leírás:

Karcagon a múzeum alapításának gondolata először több mint egy évszázada, 1906-ban merült fel. Az akkori – főképpen a helyi értelmiségtől kiinduló - kezdeményezés jeles támogatóra talált Györffy István, a kiváló néprajzkutató személyében. A két világháború között, a kezdeti felbuzdulás eredményeként nagyszámú – elsősorban néprajzi – tárgy került a gyűjteménybe, amely sajnos a II. világháború során elpusztult.

A háborút követően 1950-ben megkezdődött a múzeum újjászervezése. E munka eredményeként jött létre 1952-ben a karcagi múzeum, amely Péter László igazgató javaslatára felvette a város neves szülőtte, Györffy István nevét.

1968-ban a település közepén álló, az 1830-as évek-

ben klasszicista stílusban épült Bogdi-Papp kúriába került a gyűjtemény. Az épület felújítása miatt csupán 1973-ban nyílhatott meg az állandó kiállítás, a Nagykun-sági krónika. Györffy István legismertebb és legtöbbet kiadott könyvével azonos című kiállítás közel harminc évig fogadta a látogatókat. A múzeumban 1984-ben, névadója születésének centenáriuma alkalmából Györffy István, a magyar nép tudósa című állandó kiállítás nyílt. Ez utóbbi korabeli fényképek és tárgyak segítségével mutatja be a kiváló etnográfus életútját, illetve főbb kutatási területeit.

2000. év augusztusa óta látogatható a Nagykun-sági krónikát felváltó, A kunok évszázadai című új állandó kiállítás, mely a kunok és a Nagykun-ság történetét, életmódját, illetve annak változásait tekinti át.

2010-2011 folyamán felújítási munkálatok zajlottak, melynek során megújult a hajdani kúria teljes tetőzete, a villamos hálózat és a fűtési rendszer. Egyúttal megtörténtek az olyan látogatóbarát fejlesztések is, amelyek eredményeként a mozgáskorlátozottak is könnyebben meg tudják közelíteni a kiállításokat, illetve igénybe tudják venni az intézmény szolgáltatásait.

2012. november 9-én a Kunok Öröksége címmel, Népélet a Nagykanizsában alcímmel nyitotta meg új állandó kiállítását a karcagi Györffy István Nagykanizsa Múzeum. A százhat éves kiállítóhely történetének ismét egy újabb, nagyjelentőségű állomásához érkezett ezzel az aktussal.

Immár összesen nyolc teremben tekinthető meg az állandó kiállítás, amely több mint 200 négyzetméteren, korszerű és informatív kiállítótéren helyezkedik el.

A Györfly István Nagykun Múzeum állandó honlapjának web címe és QR-kódja
<http://www.karcagimuzeum.hu>

Nyissuk meg a kódozvasó szoftvert a mobilunkon. Ez a program aktiválni fogja a telefonunk fényképezőjét. Tartsuk a kamerát a vonalkód fölé, és a négy sarokban lévő fehér rubrika közé illesszük be a QR képet. A mobiltelefonnal fókuszáljunk a leolvasni kívánt kódra, amely pár másodperc után élesen láthatóvá fog válni, és vagy magától beolvassa a kódot, vagy meg kell nyomnunk a fényképezés gombot.

7.2. Kiskun Múzeum

Helye: Kiskunfélegyháza, Dr. Holló Lajos út 9.

GPS koordináták: É 46°42'53.13", K 19°50'58.35", tengerszint feletti magasság: 99 m

Megközelíthetőség:

Autós: A városon áthaladó 5-ös számú főút Dr. Holló Lajos úti szakaszán található a múzeum.

Kerékpáros, gyalogos: Célszerűbb autóbusszon megközelíteni, ugyanis a buszállomáshoz (Petőfi S. utca) közelebb van a múzeum, mint a vasútállomáshoz (Kossuth L. u.).

Nyitva tartás:

I.2. – II.28.: hétfő – csütörtök: 8.00 – 16.00, péntek: 8.00 – 12.00.

III.1. – IX.30.: kedd – péntek: 9.00 – 16.00, szombat: 9.00 – 17.00.

Rövid leírás:

A Kiskun Múzeumot Szalay Gyula, a helyi gimnázium sokoldalú tanára alapította 1902-ben egy kis helyiségben, amely 10 év múlva már szűknek bizonyult, így az egyre gyarapodó régiséggyűjtemény 1912-ben önálló épületbe került, a későbarokk Görög-ház emeleti részébe. Mai helyére 1939-ben került, amikor átköltöztették az egykori Kiskun Kapitányság és börtön épületébe. A hatalmas barokk épületegyüttes, mely 1753-ban épült és mostani formáját 1794-ben nyerte el, méltó őrzője és bemutatóhelye a város és a Kiskunság múltjának.

A múzeum gyűjtőköre Kiskunfélegyháza helytörténetéhez, a Kiskunság vallási emlékeihez kapcsolódó műtárgyakra, a térség régészeti emlékeire terjed ki. Legfontosabb emlékei között tartják számon a Tiszatelepről származó avar kardot, a pákai szarmata ékszereket és a 9018 darabból álló numizmatikai kollekción.

Állandó kiállítások:

- Megőrződött múlt – Kiskunfélegyháza évszázadai (régészeti, néprajzi, helytörténeti kiállítás)
- Képzőművészeti tárlat (Holló László, Szántó Piroska és Morell Mihály képzőművészek alkotásai)
- Vallási élet emlékei a Kiskunságban
- Magyar büntetőjog emlékei (1514-1914) - Közép-Európa egyedülálló börtöntörténeti gyűjteménye
- Kiskunfélegyházi Pajkos Szabó féle szélmalom
- Árpád-kori veremház

A Kiskun Múzeum állandó honlapjának web címe és QR-kódja

<http://www.kiskunmuzeum.hu>

Nyissuk meg a kódozvasó szoftvert a mobilunkon. Ez a program aktiválni fogja a telefonunk fényképezőjét. Tartsuk a kamerát a vonalkód fölé, és a négy sarokban lévő fehér rubrika közé illesszük be a QR képet. A mobiltelefonnal fókuszáljunk a leolvasni kívánt kódra, amely pár másodperc után élesen láthatóvá fog válni, és vagy magától beolvassa a kódot, vagy meg kell nyomnunk a fényképezés gombot.

7.3. Kun emlékpark

Helye: Kisújszállás, Túrkevei út, Horváth tanya

GPS koordináták: É 47°12'13.15", K 20°44'58.67", tengerszint feletti magasság: 86m

Megközelíthetőség:

Autós: Az emlékpark Kisújszállás külterületén, nem sokkal a város végét jelző tábla után, közvetlenül a Túrkevei út mentén fekszik. Bejárata „elvétezhetetlen”, mivel jól láthatóan őrzi azt egy kék mentét viselő huszárszobor.

Kerékpáros, gyalogos: Kisújszállás felől könnyen megközelíthető kb. 250 méterre fekszik a város széli házaktól.

Nyitva tartás:

A tulajdonossal való előzetes egyeztetés alapján:

HORVÁTH GYÖRGY

5310 Kisújszállás, Pf: 22.

E-mail: kunlovas@freemail.hu

Rövid leírás:

A Horváth tanya bejáratánál levő két kunbálvány (Györfi Sándor Mendnyánszky és Munkácsi-díjas szobrászművész alkotása) mellett a már meglévő szobrokhoz kapcsolódva emlékparkot alakított ki a tulajdonos, Horváth György kunkapitány, a kunok bejövételének 770. évfordulója tiszteletére 2009-ben. A szobrok jobb oldalán a recski kőbányából hozott nagyméretű terméskő alapból (melynek formája a történelmi Magyarországra hasonlít) egy életfa emelkedik ki. A kő alapzaton 1239 - 2009. felirat látható, amely az évfordulóra utal.

A másik oldalon a már meglévő élőfa körül a kun ősök 7 törzsére emlékeztetően 7 darab faragott gombosfát állítottak. Ezek a gombosfák Györfy István nagykunsági gyűjtése nyomán készültek, olyanok, amelyek a 20. század elején Kisújszállás református temetőiben még láthatók voltak. Az emlékpark ünnepélyes átadása 2009. szeptemberében a Kunok I. Világtalálkozója nagykunsági megnyitó ünnepségén volt. A park minden évben folyamatosan bő-

vül. 2010-ben egy Nádor huszár szoborral egészült ki, mely a bejáratot őrzi. Így készült el 2011-ben a pusztai oltár, majd 2012-ben a 7 ló kikötő, amely a közép-ázsiai szokásokra utal. A 2013-ban felállított Kun kapunak a felirata: *”Csak a gyökér legyen ép”*. A park további bővítése az elkövetkezendő években várható.

A Kun Emlékpark webcíme, és QR kódja

<http://kunlovas.uw.hu>

Nyissuk meg a kódolvasó szoftvert a mobilunkon. Ez a program aktiválni fogja a telefonunk fényképezőjét. Tartsuk a kamerát a vonalkód fölé, és a négy sarokban lévő fehér rubrika közé illesszük be a QR képet. A mobiltelefonnal fókuszáljunk a leolvasni kívánt kódra, amely pár másodperc után élesen láthatóvá fog válni, és vagy magától beolvassa a kódot, vagy meg kell nyomnunk a fényképezés gombot.

8. Rendezvények

8.1. Kunok Világtalálkozója

Helye: A Nagy- és Kiskunság számos településén, településen kívüli külső helyszínén kerül lebonyolításra.

- 2009-es rendezvény házigazdái: Karcag és Kiskunfélegyháza,
- 2012-es rendezvény házigazdái Karcag és Kunszentmiklós.

Rövid leírás:

A Kun Összefogás Konzorcium 41 település (32 kiskun, 9 nagykun önkormányzat), 8 közigazgatási, kulturális, hagyományőrző hivatal és társulás¹⁰ anyagi és szervezeti keretein belül megálmodott nagyszabású, színvonalas rendezvénysorozat.

2009-ben debütált, és az eredeti célkitűzéseknek megfelelően 2012-ben szerveződött második alkalommal. Célja a kun identitástudat és hagyományok megőrzésére, ápolása, és továbbfejlesztése. Ennek érdekében tevékenykedik, tudományos, oktatási, kulturális és turisztikai célok közös megvalósítása a konzorcium tagjainak együttműködésével.

A rendezvénysorozat a háromévente esedékes ünnepi időszakokban korayártól ősziig tart, előrendezvények és főrendezvények területileg és funkcionálisan elkülönülő színes kavalkádjából összeállítva. A teljesség igénye nélkül, szerte a tágas Kunság területéről megtalálhatóak itt a színvonalas művészeti, tudományos, gasztronómiai, sport- és hagyományőrző programok, neves közéleti és tudós vendégek, előadók, határokon túlnyúló, a kun-magyar kohéziót erősítő vendégtelepülések szereplései. Összességében méreteit, gazdag kínálati palettáját tekintve egy párját ritkító kulturális évad, középpontjában a Kunság kultúrájának országhatárokon túlnyúló reprezentációjával.

⁹ Karcag, Kisújszállás, Kenderes, Kunhegyes, Túrkeve, Berekfürdő, Kunmadaras, Kétpó, Kunszentmárton, Balotaszállás, Bugac, Bugacpusztaháza, Csölyospálos, Fülöpháza, Fülöpjakab, Fülöpszállás, Gátér, Harka-kötöny, Jakabszállás, Jászentlászló, Kerekegyháza, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kiskunlacháza, Kiskunmajsa, Kocsér, Kömpöc, Kunadacs, Kunfehértó, Kunpeszér, Kunszállás, Kunszentmiklós, Ladánybene, Lajosmizse, Móricgát, Orgovány, Petőfiszállás, Pirtó, Szank, Szabadszállás, Üllés, Bács-Kiskun-Megyei Önkormányzat, Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Igazgatósága, Jász-Nagykun Szolnok Megyei Önkormányzat, Jász-Nagykun Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, Kiskun Önkormányzatok Szövetsége, KUMÁNIA Kun-Kipcsák Társaság, Kunszövetség, Nagykun Hagyományőrző Társulás.

Kunok II. világtalálkozója, megnyitó ünnepség

Nyissuk meg a kódolvasó szoftvert a mobilunkon. Ez a program aktiválni fogja a telefonunk fényképezőjét. Tartsuk a kamerát a vonalkód fölé, és a négy sarokban lévő fehér rubrika közé illesszük be a QR képet. A mobiltelefonnal fókuszáljunk a leolvasni kívánt kódra, amely pár másodperc után élesen láthatóvá fog válni, és vagy magától beolvassa a kódot, vagy meg kell nyomnunk a fényképezés gombot.

8.2. Nagykunsági Kulturális Napok

Helye:

Karcag, Múzeum Park

Időpontja:

minden év augusztus 20-án

Megközelíthetőség:

Nagykunsági Kulturális Napok

Autós: A 4-es számú főközlekedési út felől a Karcag – Centrum táblákat követve a városközpont irányában. A rendezvény ideje alatt rendszerint kiegészítő táblák jelzik a helyszínek pontos megközelíthetőségét, parkoló-helyeket.

Kerékpáros, gyalogos: Kiváló kerékpárút áll rendelkezésre Berekfürdő – Karcag települések között, mely lehetőséget teremt a Tisza-tó irányából a városi rendezvény megközelítésére.

Rövid leírás:

Az ország szinte valamennyi települése részt vesz az államalapítás ünneplésében. Az augusztus 20-a köré szerveződő ünnepkör a legrégibb, legnagyobb hagyományú (az elmúlt történelmi időszakokban emlékezetpolitikai okokból tartalmilag erős jelentésváltozásokon áteső) nemzeti ünnepünk.

A hagyományörzés és megemlékezés mellett szinte mindenhol kisebb-nagyobb színpadi produkciók, koncertek, kirakodóvásár és természetesen tűzijáték várja az ünneplőket. A Nagykunság történelmi kultúrtáj fővárosának tartott Karcag is aktívan kiveszi a részét a nemzet történet e piros betűs napjának méltó megünnepléséből, és ezt saját népiségtörténelmi jellemzőivel gazdagítva, 2014-ben immár 23. alkalommal rendezi meg a Nagykunsági Kulturális Napokat.

Hagyományosnak tekinthető aratóünnepség (városi hagyományokkal egybekötve), kiállítások, hagyományörző egyesületek íjászbemutatója, a kunok gazdag hadtörténelmi jellemzőinek mementót állító huszárbandérium felvonulása, s a kunok eredetének és hagyományainak bemutatását célul kitűző program kavalkád várja az érdeklődőket.

8.3. Karcagi Birkafőző Fesztivál

„Júniusban Karcagon, birkaétkek az asztalon!”

Karcagi Birkafőző Fesztivál

Helye: Karcag, Múzeumpark; Kossuth téri Park

Időpontja: Június legvége, rendszerint június 28.-29.-30. napokon.

Megközelíthetőség:

Autós: A 4-es számú főközlekedési út felől a Karcag – Centrum táblákat követve a városközpont irányában. A rendezvény ideje alatt rendszerint kiegészítő táblák jelzik a helyszínek pontos megközelíthetőségét, parkolóhelyeket.

Kerékpáros, gyalogos: Kiváló kerékpárút áll rendelkezésre Berekfürdő – Karcag települések között, mely lehetőséget teremt a Tisza-tó irányából a városi rendezvény megközelítésére.

Rövid leírás:

A szellemi kulturális örökség magyarországi jegyzékében is szereplő karcagi birkapörkölt 2013-ban a Hungarikum Bizottság döntése értelmében hungarikummá nyilvánított. A karcagi módra főzött kunsági birkapörkölt a Nagykunság népi táplálkozásának jellegzetes gasztronómiai értéke. A Nagykunság az Alföld legnagyobb állattartó körzete volt, a táplálkozásában a juhhús nagyon fontos helyet foglalt el. Gasztronómiai unikumnak számít a magyaros ízvilágú ételek világában, melyért messzi földről a Nagykunság szívébe látogatnak

nyaranta a gasztroturisták, haspártiak, és érdeklődők. A kunsági birkapörkölt főzésének karcagi hagyományát hosszú idők óta apáról fiúra örökítik át. Ennek leglátványosabb reprezentációja zajlik a Nagykun „főváros” tikkasztó június végi napjaiban, a legutóbb 2014-ben 16. alkalommal megrendezett Karcagi Birkafőző Fesztiválon.

A Nagy- és Kiskunság területén nagy múltra visszatekintő hagyománya van a birkaételek fogyasztásának. A nagyállattartó gazdálkodás miatt a tőkeállatnak számító marhát (szürkemarhát) és lovat nem fogyasztották eleink, de a juhhúst annál inkább. Még a XVIII. században is hatalmas nyájak „beretválták” a nagykunsági városok határát. A népi táplálkozásban a húsfogyasztás alapját tehát a juhhús adta. Az életmódból adódóan nem is lehetett más. A juh húsát nem tartósították, egy állat levágása után a teljes húsmennyiséget elfogyasztotta a család. A nagykunsági birkaételeknek az a jellegzetessége, hogy a birkatestet egyszerre főzik meg. A kunsági birkapörkölt ízvilágában teljesen eltér az Alföld többi városában szokásos ételektől, de a Kunságon belül is a karcagi igen archaikus főzési technikát jelent. Az étel nevében szereplő „karcagi” jelző tehát nem elsősorban a helyszínt, hanem a főzési módot mutatja. Ez az állat húsának eleinte víz hozzáadása nélküli pörkölését, szinte sütését és az előzetesen megperzselt fejjel, körmökkel és farokkal, valamint a pacallal és belsőségekkel történő együtt főzését jelenti. A pörkölt fűszerezéséhez pedig csak vöröshagymát, őrölt- és csövespaprikát, valamint sót használnak. A főzés akkora öntöttvas lábasban történik, amelyben az egész állat húsa elfér.

Hungarikum lett a Karcagi Birkapörkölt!

Hungarikum lett a karcagi birkapörkölt, ez az első ételrecept, amely bekerült a hungarikumok sorába – Dr. Fazekas Sándor vidékfejlesztési miniszter 2013. júniusi beszéde a XV. Karcagi Birkafőző Fesztiválon

Nyissuk meg a kódolvasó szoftvert a mobilunkon. Ez a program aktiválni fogja a telefonunk fényképezőjét. Tartsuk a kamerát a vonalkód fölé, és a négy sarokban lévő fehér rubrika közé illesszük be a QR képet. A mobiltelefonnal fókuszáljunk a leolvasni kívánt kódra, amely pár másodperc után élesen láthatóvá fog válni, és vagy magától beolvassa a kódot, vagy meg kell nyomnunk a fényképezés gombot.

8.4. Karcagi Lovasnapok

Helye: Karcag, Zuglóger labdarúgó pálya

Időpontja: minden év szeptember vége, október eleje (a pontos időpont közzététele minden esetben szerepel a város közigazgatási, közéleti honlapjain- www.karcag.hu, www.karcagtv.hu, www.infokarcag.hu)

Megközelíthetősége:

Autós: A városperemi helyszínen zajló lovasrendezvényt a karcagi városközpontból a Madarasi út – Körforgalom – Deák körút – Liget utca útvo-nalon célszerű megközelíteni, a rendezvény ideje alatt rendszerint ideigle-nes táblák jelzik a pontos útvonalat.

Kerékpáros, gyalogos: A karcagi Gyógyvizű Strandfürdőben vett frissít-ő fürdési lehetőséggel egybekötve célszerű a Fürdő bejárata előtt elterü-lő Erzsébet-liget irányából a vasúti sínt a városi futballpályáig (Liget utcai Sporttelep) követve megközelíteni a Zuglóger-t.

A rendezvény helyszínétől néhány száz méterre kerül el a Karcag-tiszafüredi helyi érdekű vasút Karcag – Vásártér állomása, melytől a kerékpáros megközelítés utasításait követve könnyen és gyorsan elérhető a helyszín.

Rövid leírás:

A 2014-ben 19. alkalommal megrendezésre kerülő Karcagi Lovasnapok programkavalkádján elsősorban csikós és lovasbemutatók, fogatszépségverseny és rengeteg lovas program várja a látogatókat. A program ideális természetbarát, a lovas kultúráért és néprajzi hagyományokért lelkesedő kirándulók, kisgyerekes családok részére. A teljesség igénye nélkül számos egyéni lovas, és fogat versenyszám, lovas-ügyességi látványbemutatók, és fogatszépségverseny várja a látogatókat. A hangulatot malacfuttatás, fogatok bevonulása huszárok zászlós felvezetésével, és gasztronómiai specialitások (karcagi birkapörkölt, galaburgyi -a slambuc egy helyi változata-, karcagi szilvapálinka, hideg és melegételek) kóstolása, árusítása kívánja fokozni.

8.5. A Kun Viadal

Helye: Kisújszállás, Túrkevei út, Horváth tanya

Megközelíthetőség:

Autós: A viadalnak helyet adó emlékpark Kisújszállás külterületén, nem sokkal a város végét jelző tábla után, közvetlenül a Túrkevei út mentén fekszik. Bejárata „eltéveszthetetlen”, mivel jól láthatóan őrzi azt egy kék mentét viselő huszárszobor.

Kerékpáros, gyalogos: Kisújszállás felől könnyen megközelíthető kb. 250 méterre fekszik a város széli házaktól.

Rövid leírás:

A Kun Viadal lovas harci versenyszámokkal, lovas fesztivállal, lovas íjász versennyel, kulturális programokkal, fogathajtó versennyel, főzőversennyel tarkított hagyományőrző esemény. A minden év májusában Kisújszálláson a Horváth Tanya melletti Kun emlékparkban megtartott kétnapos rendezvény ideje alatt a Magyarok Vására keretében népművészek és kézművesek árulják termékeiket. A pusztai hagyományokat évről- évre megelevenítő helyiek szerint a „kunok szíve ott dobog, ahol a kenyerüket szelik”.

A 2013-as Kun Viadal összefoglalója

Az identitástudat, a lokálpatrióta szellem és a hagyományőrzés jegyében rendezik meg évről évre a Kun Viadalt.

Nyissuk meg a kódozvasó szoftvert a mobilunkon. Ez a program aktiválni fogja a telefonunk fényképezőjét. Tartsuk a kamerát a vonalkód fölé, és a négy sarokban lévő fehér rubrika közé illesszük be a QR képet. A mobiltelefonnal fókuszáljunk a leolvasni kívánt kódra, amely pár másodperc után élesen láthatóvá fog válni, és vagy magától beolvassa a kódot, vagy meg kell nyomnunk a fényképezés gombot.

9. Felhasznált irodalom

9.1. Interneten hozzáférhető források és irodalmak listája

- Birkafőző Fesztivál 2014: <http://fesztivalok.varosom.hu/programok/gasztro/Birkafozo-Fesztival.html> (letöltés 2014. 12. 21.)
- Lovas emléktúra a kunok világtalálkozójára: http://mult-kor.hu/20090205_lovas_emlektura_a_kunok_vilagtalalkozojara (letöltés 2014. 12. 21.)
- 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=9341> (letöltés 2014. 12. 21.)
- Lármafa találkozó Cegőtélkén: <http://www.beszterce.eu/xi-larmafa-talalkozo-cegotelken> (letöltés 2014. 12. 21.)
- Hód-tavi csata emlékhelye: <http://www.geocaching.hu/caches.geo?id=3838> (letöltés 2014. 12. 21.)
- A Karcag melletti Kis Hegyesbori kunhalom szoborcsoportja: <http://www.geocaching.hu/caches.geo?id=736> (letöltés 2014. 12. 21.)
- Több mint 300 birkából főztek pörköltet Karcagon: <http://www.hirado.hu/2014/06/28/tobb-mint-300-birkabol-foztek-porkoltet-karcagon> (letöltés 2014. 12. 21.)
- Hungarikum a Karcagi birkapörkölt: <http://www.hungarikum.hu/ertek/348ff7653efc8eb2dd25afaf89fac2d8a8a91075> (letöltés 2014. 12. 21.)
- Kunbaba Kunhegyesen: http://www.kozterkep.hu/~15939/Kunbaba_Kunhegyes_2009.html (letöltés 2014. 12. 21.)
- Kun őseink emlékére szoborcsoport: http://www.kozterkep.hu/~8820/kun_oseink_emlekere_kiskunhalas_gyorfi_sandor_2009.html (letöltés 2014. 12. 21.)
- Kunbaba Mezőtúron: https://www.kozterkep.hu/~17610/Kunbaba_Mezotur_2011.html (letöltés 2014. 12. 21.)
- Kunjárás a Szilágyságban: http://www.kunszovetseg.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=80&Itemid=93&limitstart=9 (letöltés 2014. 12. 21.)
- Kunok I. Világtalálkozója: http://www.kunszovetseg.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=80&Itemid=93&limitstart=1 (letöltés 2014. 12. 21.)

- A kaposvári Kunkép: <http://www.kunszovetseg.hu/site2.0/index.php/kunkep-kaposvaron> (letöltés 2014. 12. 21.)
- Új kunbaba a Délvidéken: http://www.magyarso.com/hu/2011_11_08/vajdasag_topolya/46951 (letöltés 2014. 12. 21.)
- Kiskun Múzeum Kiskunfélegyházán: <http://www.museum.hu/kiskunfel-egyhaza/kiskun> (letöltés 2014. 12. 21.)
- Kun-Miattyánk kunszentmiklósi vonatkozásai: <http://www.parokia.hu/lap/kunszentmiklosi-reformatus-egyhazkozseg> (letöltés 2014. 12. 21.)
- Karcagi Lovasnapok 2014: <http://www.programturizmus.hu/tdestination-karcagi-lovasnapok.html> (letöltés 2014. 12. 21.)
- A cserhalmi győztes csatára emlékeztek: <http://www.szekelyhon.ro/aktualis/a-cserhalmi-gyoztes-csatara-emlekeztek> (letöltés 2014. 12. 21.)
- Kun Viadal Kisújszálláson: http://www.szolnoktv.hu/hirek/?article_hid=23629 (letöltés 2014. 12. 21.)
- Az egyedi tájértékekre (pl. kunhalom) vonatkozó fontosabb jogszabályok: http://www.termeszetvedelem.hu/egyedi_tajertek (letöltés 2014. 12. 21.)

9.2. Könyvészeti források

- A tatárjárás emlékezete. Szerk. Katona Tamás. Bp. 1987. Idézett szöveg: Rogerius: Siralmas Ének. II. caput: „Hogyan hozta be Béla király a kunok királyát Magyarországra.” 1243 körül.
- Botka János: Jász-Nagykun-Szolnok megyei millenniumi emlékkönyv. Szolnok, 2001.
- Ducza Lajos: Séták Kisújszálláson (Emlékhelyek, szobrok, látnivalók). Kisújszállás, 2011.
- Egri Mária: Györfi Sándor. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága. Szolnok. 2007.
- Kádár József: Szolnok-Doboka Vármegye Monographiája. Dés, 1900–1905.
- Kunkovács László: Kőemberek (A sztyeppei népek ősi hagyatéka). Budapest, 2002.
- Látnivalók Jász-Nagykun-Szolnok megyében (Vendégváró útikönyvek). Szerk.: Szilágyiné Katona Ilona, Miskolc, 1999.

- Legendák, történetek. Zádor és Ágota. In: Kunhalmok. „Ti vagytok a mi katedrálisaink”. Szerk.: Tóth Albert, Kisújszállás, 1999.
- Losonci Miklós: A Nagykunság szobrása Papi Lajos. Budapest, 2007.
- Mándoky Kongur István: A kun nyelv magyarországi emlékei. Karcag, 1993.
- Nagy Zoltán: Kunhegyes város története (Besenyők, kunok és jászok). Kunhegyes, 2000.
- Sárközi Judit: A Tisza-tó és környéke. Miskolc, 2008.
- Selmeczi László: Kötöny népe Magyarországon. Karcag, 2011.
- Selmeczi László: Régészeti és néprajzi tanulmányok a jászokról és a kunokról. Debrecen, 1992.
- Suba György: Bács-Kiskun megye érdekességei (Irodalmi, történelmi és kulturális emlékhelyek). Kiskőrös, 2012.
- Szentí Tibor: Vásárhelyi Emlékeim. Szerk.: Árva László, Hódmezővásárhely, 2003.

9.3. Folyóiratban és digitális adathordozón megjelent források

- A kunok útján (Lovas emlékmenet). DVD-ROM, 2009.
- Elek György: Kunkép Kaposváron, in.: Kun Hírmondó (A Kunszövetség hírlevele) 2012. különszám
- Karcagi L. István: Nagykun millenniumi emlékmű. In.: Szabad Föld, 57. évf. (2001.12.07.) 49. sz. 2.
- Tóth Albert: Szolnok megye tiszántúli területének kunhalmjai. In.: Zou-nuk 3. (A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve). Szerk.: Botka János, Szolnok, 1988.
- Tóth Csaba: Az országos kunhalomfelmérés eredményei a földtani érték- védelem szemszögéből. In.: Acta Ggm Debrecina, Debrecen, 2006. 129-135.
- Tóth Csaba: Kunhalmok morfometriai vizsgálata a HNP déli pusztáin. In: A táj és az ember - geográfus szemmel. CD-ROM 2000.
- Veszprémy László: A kerlési ütközet forrásproblémája, Hadtörténelmi Köz-lemények, 1991. 3. sz. 69.

